

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA

Kutatási téma címe: Kisebbségi magyar közösségek szerveződései

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: Kárpát-medencei és nyugat-európai kisebbségi magyar közösségek a XX.-XXI. században

Kutatási egység neve: Kisebbségkutató Intézet

Kutatási téma bemutatása:

A kisebbségi magyar közösségek történetére vonatkozólag az utóbbi két évtizedben egymással párhuzamosan egy-egy kisebbségi közösség vonatkozásában folytak egymástól eltérő mélységben alap kutatások. A projekt célja, hogy egységes módszertannal a meglévő hiányokat pótolja a források és kronológiák tekintetében, megalapozva ezzel az összefoglaló szintézisek, monográfiák megszületését. A magyar kisebbségi közösségek története a közös közép-európai társadalmi-politikai folyamatokban, a magyarországi, illetve az adott ország kormányzati, politikai, gazdasági, kulturális stb. törekvéseinek metszéspontjaiban értelmezhető a legteljesebben. A program három résztémából áll össze. Az egyik a kutatási infrastruktúra építése (kronológiák, statisztikai adatbázisok bibliográfiák tartalomfejlesztése, digitalizálás), a másik a budapesti kormányzatok magyarságpolitikájának vizsgálata, a harmadik pedig a határon túli magyar támogatáspolitikája illetve annak hatásának elemzése.

1. A magyar kisebbségtörténeti kutatások szempontjából alapkutatásnak tekinthető statisztikai vállalkozásunk célja az interneten 1850-től községsorosan megjeleníteni a történeti Magyarország községsoros etnikai és felekezeti adatait, a mai közigazgatás szerint az évszázados változásokat figyelembe véve és megjelenítve. Ebben a programban még három szomszédos ország vonatkozó volt magyarországi területeinek feldolgozása hiányzik, Szlovákia, Ausztria, Horvátország. Ebből 2022-ben az első kettő készül el. Ezen kívül fontos feladat az 1941-es magyarországi népszámlálás iskolai végzettségre, foglalkozásra, urbanizáltságra vonatkozó csak az összeíró íveken megmaradt anyagainak adatbázisba való rögzítése az Országos Levéltárból. A kronológiák tekintetében a következő évben a Szlovéniai magyarság két világháború közti eseménytörténetét valamint a romániai magyarság 1918-1940, illetve 1989-2015 évekre vonatkozó és az észak-erdélyi magyarok 1940-1944 közötti történeti kronológiáit tervezzük folytatni és az interneten megjeleníteni. A bibliográfiákat a *Népi Egység* (1945-1948) és a *Nagyvárad* (1870-1944) napilapok repertóriumával valamint a több mint tíz ezer tételes *Magyar szakirodalom Románia, Erdély és a romániai magyarság történetéről 1990-2021* bővítjük. Az Arcanummal folytatott digitalizálási program folytatásaként 4 vajdasági, 3 kelet-szlovákiai, 1 kárpátaljai, 3 partiumi napilap és egy horvátországi hetilap digitalizálását szervezzük.

2. Magyarságpolitika alatt egy-egy adott kormányzatnak a kisebbségi magyar közösséggel kapcsolatos politikáját értjük. A magyarországi magyarságpolitika része a támogatáspolitikája, a kapcsolattartás rendszere és a magyar-magyar viszony. A szomszédos országok kormányzatai alapvetően a nyelvpolitikán, az oktatáspolitikán keresztül és a kisebbségi intézményrendszerhez való viszonyban érvényesítik szándékaikat. Döntően azt vizsgáljuk, hogy a különböző belpolitikai változások, hogyan alakították át ezt a politikát: az 1930-as évek második felében, 1940-1944 között, 1968 és 2010 után. A következő évben a két világháború közötti magyar kisebbségi pártokról, a kisebbségi társadalmak átalakulásáról és intézményrendszeréről valamint az anyaországi támogatásokról publikálunk összehasonlító 2-2 éves tanulmányokat. Ezen kívül az 1920 utáni szomszédországi magyar parlamenti képviselőkről és tevékenységükről (1989-1991-gyel bezárólag) készül tanulmánykötet.

3. A kisebbségi civil és nonprofit szervezetek támogatásának sajátosságai Közép-Európában, a budapesti kormányzatok támogatáspolitikája.

Mint a korábbi kutatások kimutatták, a külhoni magyar intézményrendszerek a külhoni magyar civil szervezetek működésében meghatározó szerepe van az állami forrásoknak, amelyek erőteljesen korrelálnak a szervezetek helyi hálózatokban betöltött pozícióival is. Ezek egy része hazai állami támogatás, egy része pedig az anyaországból érkező támogatás. E két forrás részben kiegészíti egymást, ugyanakkor vannak a szervezeteknek olyan csoportjai, amelyek dominánsan az egyik vagy a másik forráshoz kötődnek. 2010 óta rendkívüli mértékben megnőtt a Magyarország által a külhoni magyar intézményeknek nyújtott támogatások volumene. A kutatás azt vizsgálja, hogyan reagáltak a külhoni magyar szervezetek erre a növekedésre, mitől függ az, hogy a szervezetek egyik, másik, vagy mindkét forrásból töreksenek bevételekhez jutni, és mely szervezetek sikeresek e téren. 2022-ben az új támogatási döntések feldolgozása, elemzésre való előkészítése és vizsgálata fog megtörténni, illetve interjúk készülnek az érintett szervezetek képviselőivel.

Publikációk

Bányai Barna: [Magyarország határon túli magyarokat érintő támogatáspolitikájának átalakulása 2010–2018 \(I-II. rész\)](#). *Regio*, 2020/1. sz. 171-222.; 2. sz. 143-168.

Bárdi Nándor: Álságos állítások a magyar etnopolitikában. A külföldi magyarok és a budapesti kormányzatok magyarságpolitikája. In: Jakab András; Urbán László (szerk.): *Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Budapest: Osiris Kiadó, 2017. 130-155.

Bárdi Nándor: Közeli távolság. Magyarország és a határon túli magyarok viszonyairól. In: Kovách Imre (szerk.): *Integrációs mechanizmusok a magyar társadalomban*. Budapest, Magyarország: Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020. 311-370.

Kiss Tamás, Székely István, Toró Tibor, Bárdi Nándor, Horváth István (eds.)
Unequal Accommodation of Minority Rights: Hungarians in Transylvania.
London: Palgrave, 2018. 545.

Morauszki András: Határon túli magyar szervezetek nyílt pályázati támogatása: A Bethlen Gábor Alap Magyar kultúráért és oktatásért pályázatainak elemzése (2012-2019). *Kisebbségi Szemle*, 2020/1. 7-32.

Morauszki András: Civil Societies of Ethnic Minorities in Central Europe: Case Studies of Košice, Pécs and Timisoara. In: Adam, Jarosz; Katarzyna, Kačka (szerk.) *Models of European Civil Society: Transnational Perspectives on Forming Modern Societies*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2018. 133-154.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás:

ELKH BTK Történettudományi Intézet, Horthy-korszak kézikönyv program; Országgyűlés Hivatala Közművelődési Főosztály könyvkiadási program.

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA

Kutatási téma címe: Kisebbség és többség viszonyának dinamikája történeti és szociológiai metszetben

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: Kárpát-medencei és nyugat-európai kisebbségi magyar közösségek a XX.-XXI. században

Kutatási egység neve: TK Kisebbségkutató Intézet

Kutatási téma bemutatása:

A kutatási program két nagyobb altémából áll össze, amelyek célcsoportjai az erdélyi magyarok és romák, illetve a szlovákiai/felvidéki magyarok. Mindkét kutatási pillérben a kisebbség társadalmi, történeti helyzetét nem statikusnak gondoljuk, hanem egymáshoz viszonyítva, a többséggel folytatott kapcsolatok dinamikájában. A kutatások újszerűsége abban rejlik, hogy a vizsgált kisebbségi csoportot e dinamikus prizmán keresztül nem csak sajátos identitás hordozóinak tekintik, hanem olyan társadalmi csoportnak, amelynek intézményesülése túlmutat az identitásdimenzió és állandó változásban van.

1. Az etnikai gazdaság intézményesülésének a kísérletei az erdélyi és a felvidéki magyarok körében c. kutatás központi kérdése arra vonatkozik, hogy Erdélyben és a Felvidéken milyen szerepet játszik az etnicitás a gazdasági együttműködés irányításában, a gazdasági folyamatok regulációjában.

Gazdaságszociológiai és intézményi közgazdaságtani megalapozottságú, feltáró szándékú alapkutatásunkban elsősorban azt vizsgáljuk, hogy mennyire költségesek és hatékonyak az etnicitás mentén szerveződő intézményi megoldások, mennyire eredményesek az etnikailag semleges stratégiákkal szemben. Melyek a sikeres etnikai alapú koordináció jellemzői a különböző intézményi szinteken és hogyan kerülnek összhangba a hatósági és a piaci koordinációval? Miért sikertelenek bizonyos etnikai alapon szerveződő gazdasági kezdeményezések?

Az oktatással, a kultúrával vagy a médiával szemben a külhoni magyarok által lakott területeken a gazdaság rendszerszintű intézményesülése nem etnikai alapon történik. Ennek ellenére az utóbbi évtizedben számos olyan üzleti kezdeményezés, vállalkozás jelent meg, amely termékeivel és szolgáltatásaival kifejezetten kisebbségi magyar fogyasztókat céloz meg, üzleti diskurzusát/narratíváit magyar kontextusban építi fel, magyar nemzetiségű munkatársakkal dolgozik, magyar üzleti partnerekkel működik együtt. Romániában és Szlovákiában az EU-s csatlakozást követően a gazdaság működésének a hatósági felügyelete lazább, a nagyobb piaci dereguláció szabadabb lehetőséget teremt kifejezetten etnikai piacok megteremtésére, etnikai termékek kommodifikációjára és etnikai hálózatok mentén történő együttműködésekre. A kutatásban az etnikai-kisebbségi gazdaság intézményesülését vizsgáljuk ebben a megváltozott környezetben.

2. A székelyföldi romák előtörténetét vizsgáló „Magyarország és Erdély cigány népessége a 18-19. században” kutatási téma egy doktori dolgozattal 2022 első felében befejeződik. Ennek folytatása önálló részteamaként a „Székelyföld cigány népessége a 20. században” kutatás. Az első rész célja áttekinteni a cigány népesség 18-19. századi lélekszámát, területi eloszlását, demográfiai struktúráját és tagolódását. A második részteéma a népszámlálási adatok feltárására és kisebb mértékben lehetőség szerint levéltári források (pl. a tifuszjárvány miatt felvett összeírások, egyéb egészségügyi indíttatású adatfelvételek) feltárására épül. Kronológiai kiindulása és viszonyítási alapja az 1893-as kiadott cigányösszeírás. A népességi adatok feltárásához és elemzéséhez társul a székelyföldi cigány népességre vonatkozó szociológiai és kulturális antropológiai szakirodalom tanulmányozása. Erre építve két áttekintő tanulmány írása Székelyföld cigányságáról: demográfiai tendenciák és társadalmi sajátosságok; identitás és kulturális sajátosságok, a legjellemzőbb lokalitások kiemelésével (összesen kb. 3-4 szerzői ív).

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- Csata Zsombor: Etnikai párhuzamosságok az erdélyi gazdaságban. REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom, 2019. 27(1), 37-80.
- Csata Zsombor: Az etnikai polarizáció és a jólét összefüggései Erdélyben. REGIO Kisebbség Kultúra Politika Társadalom, 2019. 27(2).

- Csata Zsombor: Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek Romániában, etnikai metszetben. *Erdélyi Társadalom*, 2017. 15(01), 81-103.
- Csata Zsombor-Marác, László: Social Inclusion and Multilingualism: Linguistic Justice and Language Policy. *SOCIAL INCLUSION* 9 : 1 (2021)
- Csata Zsombor: Economy and Ethnicity in Transylvania. In: Kiss, Tamás; Székely, István; Toro, Tibor; Nándor, Bárdi; Horváth, István (szerk.) Unequal Accommodation of Minority Rights : Hungarians in Transylvania. London, Egyesült Királyság / Anglia, Palgrave (2018) pp. 345-379. , 34 p.
- Nagy Pál: *Beás cigányok a Kárpát-medencében. (Historikus metszetek a 18-19. századból).* Pécs, 2019. Pécsi Tudományegyetem, BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék.
- Nagy Pál: *Parasztok, cigányok, proletárok. Az alsó kaszt és a cigány etnicitás történeti értelmezéséhez.* Aetas, 2020/1. 166-184.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: NKFI 128848, NKFIH 125 276 OTKA projektek

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA (max. 2 oldal)

Kutatási téma címe: Identitásstratégiák az új magyar diaszpórában

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: Kárpát-medencei és nyugat-európai kisebbségi magyar közösségek a XX.-XXI. században

Kutatási egység neve: TK Kisebbségkutató Intézet

Kutatási téma bemutatása:

A Magyarországról történő, elmúlt 10-15 évben bekövetkezett elvándorlás kérdésköre a sajtóban és a közbeszédben egyre hangsúlyosabban érzékelhető. Tudományos kutatások kb. öt éves távlatban kezdtek foglalkozni a témával, első sorban a kivándorlás számszerűsítésének problematikájával, így egyre több, első sorban kvantitatív adat áll rendelkezésre a kivándorlók/kivándoroltak csoportjáról. A „hányan” kérdésére az eddigi legpontosabb statisztikai becslést a SEEMIG projekt keretében sikerült adnia a demográfusoknak, mely szerint 2013-ban kb. 350.000 olyan magyar élt külföldön, akik az elmúlt 20 évben hagyták el az országot. Ismert az is, hogy a három legnagyobb kivándorlási célország Németország, Ausztria és az Egyesült Királyság, és átfogó ismeretek állnak rendelkezésre a kivándorlók általános demográfiai és szociológiai jellemzőiről. Kvalitatív ismeretanyag viszont jóval kevesebb, és ezt a hiányt kívánják betölteni a Kisebbségkutató Intézetében az elmúlt években folytatott alábbi kutatások.

1. Mobilitás, verseny és identitás transznacionális térben: magyarok Németországban

A szociológia mobilitási fordulata (mobility turn) a migráció helyett a határok és a mobilitás rendszereit állítja a kutatások középpontjába, ami egyesek számára lehetővé teszi, másokat pedig megfoszt a mobilitás lehetőségétől. Az európai mobilitási rezsim a szelektív módon működő közös munkaerőpiacra épül. A munkaerőpiac megnyitása egy nemzetközileg mobil munkavállalói réteget hozott létre az Európai Unióban, miközben az Európán kívülről érkezőknek – akár gazdasági, akár politikai okból kényszerülnek elhagyni a hazájukat – delegitimációja zajlik. A differenciáló migrációs rezsim ellentmondásokról terhes viszonyt eredményeztek a nemzetközi vándorok különböző kategóriái között, amivel eddig még kevés kutatás foglalkozott. Ezek a viszonyulások a versenyre, a konfliktusra és a szolidaritásra egyaránt mutatnak példákat.

Ezen kutatás célcsoportja a Németországban élő magyarok. Az ő vándorlásuk, sikereik és kudarcaik okait, a magyar vagy magyar származású emberek német és a magyar társadalomhoz való viszonyát vizsgáljuk. Arra is választ keresünk, hogy az Európai Unióban lakó- vagy munkahelyüket változtató emberek hogyan reagálnak az Európát érintő nagy kihívásokra, a biztonság, a nemzetközi konfliktusok és a nemzetközi vándorlás területén. A kutatás kapcsolódott az TK Mobilitás Kutatási Centrum (<https://tk.hu/mobilitas>) munkájához, amely a társadalmi, iskolai és területi mobilitást egymással összefüggésben vizsgálja. Ezen belül a Kisebbségkutató Intézetben megvalósuló migrációs kutatásokhoz kapcsolódva igyekszik feltárni, hogy a transznacionális mobilitás miként hat a társadalmi mobilitásra, a társadalmi együttműködésre és felelősségtudatra, továbbá milyen kollektív identitásformációkat eredményez.

A kutatás 2017-ben kezdődött, amikor a Berlini Humboldt Egyetem Migráció- és Integrációkutató Intézetével való együttműködésben (<https://www.bim.hu-berlin.de/>) online kérdőíves vizsgálatot végeztünk, és interjúkat készítettünk Berlinben és Münchenben. A kutatás második, 2019-ben zajló szakaszában partnerünk a Hallei Max Planck Intézet (<https://www.eth.mpg.de/>) Visegrad4 Programja volt. Ebben az évben Berlinben, Münchenben, Halléban, Lipcsében, Stuttgartban, Göttingenben és Friedrichshafenben végeztünk terepmunkát az ott élő magyar diaszpóra körében. 2017 és 2019 között összesen 41 interjú készült, ezek elemzése Atlas.ti szoftverrel történik. 2021 év második felében és 2022-ben egy magyar, egy angol és egy német nyelvű tanulmány fog elkészülni, amelyek a társadalmi és földrajzi mobilitás, valamint a nemzetközi munkaerő piaci verseny, a kibocsátó és befogadó államok hatását hivatott feltárni a németországi magyar diaszpórában.

2. Magyarok külföldön – diaszporizáció és migrációs stratégiák (online survey)

A kutatás a 2019 nyarán lezajlott „Magyarok külföldön” online survey adatfelvétel folytatása. A kérdőívet 2019 nyarán kitöltő mintegy 18 ezer válaszoló közel egyharmada nyilatkozott úgy, hogy szívesen részt venne a kutatás folytatásában, és ehhez személyes elérhetőségét is rendelkezésre bocsátotta. Az adatfelvétel következő hullámában ezt a csoportot kívánjuk megcélozni, és egy kérdőív segítségével feltérképezni, hogy miként alakult a sorsuk az eltelt több mint két év alatt. Elsősorban arra vagyunk kíváncsiak, hogy

1. Milyen összefüggés van a szubjektív helyzetértékelés és a migrációs célország változása és a hazatérés között;
2. Milyen összefüggés mutatkozik a korábbi kutatás során feltárt diaszporizációs minták és a migrációs célország változása és a hazatérés között;
3. Mutatkozik-e markáns különbség az időközben hazatértek és a továbbra is külföldön élők között.

A minta és a kérdőív előkészítése 2021 őszére esne, ezt követné az adatfelvétel vagy még ősszel, vagy 2022 tavaszán. 2022-ben az adatok feldolgozása és elemzése zajlik majd, az év második felére konferencia előadás, és hazai folyóiratcikk formájában való publikációval.

3. Identitás-stratégiák az új magyar diaszpórában

A kutatás fókuszja az Egyesült Királyságban működő hétvégi magyar iskolák, abból az elgondolásból kiindulva, hogy a legújabb magyar diaszpóra közösséggé, illetőleg szervezettebb csoporttá való formálódása ezeken az intézményeken keresztül ragadható meg a legegyszerűbben. Az interjú és terepmunkás kutatás arra kereste a választ, hogy milyen célok és módszerek mentén szerveződnek a hétvégi magyar iskolák, mit lehet tudni a működtetők világáról, felfedezhetőek-e bizonyos mintázatok ezen szervezetek alapítása, működése és kihívásai kapcsán. Fontos hangsúlyozni, hogy a terepmunka során nem csak olyan magyarokat értünk el, akik a magyar közösségi szerveződésekben aktívak, hanem olyanokat is, akik kifejezetten elzárkóznak az etnikai hálózatba való bekapcsolódástól. A kutatás során rendkívül sok, más szempontú adat és ismeret is összegyűlt az egyesült királyságbeli magyarok igencsak heterogén csoportjáról. A projekt folytatásaként, a Bolyai Ösztöndíj támogatásával a kutatás arra tesz kísérletet, hogy az interjúk alapján feltérképezze a vizsgált célcsoport identitás stratégiáit, vagyis azt, hogy milyen megfontolásokat követnek a kivándorolt magyarok egyrészt a célország társadalmába történő beilleszkedés, másrészt a magyar identitás megőrzése kapcsán, és ezek a stratégiák összefüggésben állnak-e társadalmi-gazdasági indikátorokkal. Az interjúk kutatás például igazolhatja, cáfolhatja, de mindenképpen árnyalhatja és kvalitatív adatokkal kiegészítheti azt a tézist, miszerint az angliai magyar kivándorlók esetében pozitív korreláció áll fenn a magyar etnikai hálózatból való kitérés és a munkaerőpiaci siker között. A kutatás az identitásörzési és az asszimilációs stratégiák tengelye mentén a transznacionális életforma különböző gyakorlataira is rá kíván világítani, azaz a kivándorló magyarok magyarországi és befogadó országbeli kötődéseinek intenzitását és kapcsolathálójának sűrűségét is vizsgálni kívánja. A kutatási projekt megvalósításához jelenleg 60 interjú áll rendelkezésre, melyek az Egyesült Királyság különböző városaiban (pl. London, Brighton, Manchester, Edinburgh) készültek. Az ösztöndíj ideje alatt kibővül a kutatás földrajzi kerete, és Ausztriában élő magyarokkal készül további 10 interjú, az angliai adatok egyfajta kontrollcsoportjaként.

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- **Feischmidt Margit; Zakariás Ildikó:** How Migration Experience Affects the Acceptance and Active Support of Refugees? Philanthropy and Paid Work of Hungarian Migrants in the German Immigrant Service. JOURNAL OF IMMIGRANT AND REFUGEE STUDIES, 18:4. pp. 481-497., 17 p. (2020)
- Feischmidt Margit; Zakariás Ildikó: Szolidaritás és társadalmi mobilitás. Magyar bevándorlók jótékonyága és fizetett munkája a német bevándorlási rendszerben. In: Kovács, Imre (szerk.) Mobilitás és integráció a magyar társadalomban. Budapest: Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont (2020) 376. pp. 325-352., 26 p.
- Feischmidt Margit; Zakariás Ildikó: Médiahatások és véleményformálás a menekültekkel szolidáris németországi magyarok körében. MÉDIAKUTATÓ: MÉDIAELMÉLETI FOLYÓIRAT 21: 1 pp. 37-54., 18 p. (2020)
- Kovács Eszter: Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Hungarian Citizens Abroad. In: Lafleur JM., Vintila D. (eds) Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). IMISCOE Research Series. Springer, Cham. 2020
- Kovács Eszter: Direct and indirect political remittances of the transnational engagement of Hungarian kin-minorities and diaspora communities. Journal of Ethnic and Migration Studies, 46:6, 1146-1165. (2020)
- Kovács Eszter: The power of second-generation diaspora: Hungarian ethnic lobbying in the United States in the 1970–1980s. Diaspora Studies, 11: 2 pp. 171-188., 18 p. (2018)
- Kovács András; Soltész Béla: *Mit tudunk a kivándorlásról? Műhelybeszélgetések.* Gondolat Kiadó, Budapest (2018), 227 p.
- Kovács András; Papp Z. Attila: Patterns of Success amongst Hungarians Living in the UK. SZOCIOLÓGIAI SZEMLE 26:4 (2016), pp. 95-123., 29 p.

- Papp Z. Attila, Kovács Eszter, Kovács András: Magyar diaszpóra és az anyaország. Diaszporizáció és diaszpórapolitika. In: Kovács Imre (szerk.): Mobilitás és integráció a magyar társadalomban. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Argumentum, 2020.
- **Zakariás Ildikó; Feischmidt Margit:** 'We Are That In-Between Nation': Discourses of Deservingness of Hungarian Migrants Working in Institutions of Refugee Accommodation in Germany. SOCIOLOGY, First published 29 August 2020.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: A németországi és nagy-britanniai kutatásokat a TK Mobilitás Kutatóközpont támogatta, az identitás-stratégiák az új magyar diaszpórában c. kutatást pedig az MTA Bolyai Ösztöndíj keretében készült (gyermekvállalás miatt felfüggesztve, újraindítás: 2022. február).

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA

Kutatási téma címe: Kisebbségek percepciója és önpercepciója

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: Kárpát-medencei és nyugat-európai kisebbségi magyar közösségek a XX.-XXI. században

Kutatási egység neve: TK Kisebbségkutató Intézet

Kutatási téma bemutatása:

A kutatási program négy altémából áll össze, amelyek célcsoportjai a székelyföldi magyarok, a szlovákiai, romániai, ukrainai, szerbiai magyar fiatalok, az erdélyi románok és cigányok, valamint a vajdasági magyar emlékezetpolitika. Ezeket a vizsgálatokat az köti össze, hogy az egymásról alkotott képek és az önképek létrejöttét, változását, működtetőit vizsgálják. Kulcskérdés, hogy a mindennapi társadalmi rutinok, gyakorlatok és a csoportképző határtermelések, közösségi kötődések, azonosságtudatok között milyen a kapcsolat. Mi az a mozgósító elem, amely a közösségi kötődéseket működteti? Hogyan jön létre a bizalom, az otthonosság érzet ezekkel a kötődésekkel? Mennyiben igazolható az, hogy a helyi mindennapi életvilágoknak épp a bizalomérzékelés és a bizalomdeficit miatt van szükségük a közösségi azonosság konstrukciókra?

1. *A székely önképépítés* kutatása arra tesz kísérletet, *hogy a régiót nem elsősorban valamihez képest (pl. fejlesztéspolitikák, nemzetállami törekvések, székely kultusz), hanem mint a regionális nemzetépítés példáját vizsgálja a belső adottságaira koncentrálva.*

Történeti vizsgálat során: 1. A budapesti fejlesztéspolitikai látószög helyett a helyi folyamatokat, adottságokat állítjuk középpontba, vizsgálva a megyei közterheket 1880-1944; a fejlesztési terveket; a földbirtokviszonyokat; a régiót az országos gazdaságpolitikákban. Háromszék után a további három megye részletes elemzése is elkészül valamint egy-egy tanulmány ezen megyék 1940-1944 közti helyi politikai életéről. 2. A regionális hagyomány újratermelődését és működtetését olyan helyi vonatkoztatási személyiségek életútinterjúival dokumentáljuk akik a helyi közösségi élet meghatározói voltak az 1970-es évektől. Külön készülnek interjúk a székelyföldi idegenvezetőkkel, a múzeumi vezetőkkel, meghatározó történelem és magyar tanárokkal. Majd ezeket elemezve esettanulmányok készülnek az adott körhöz tartozók szocializációjáról és helyzettudatáról. 3. A meghatározó mozgalmak, intézmények működésének ill. életpályák vizsgálata: SZNM; Székelység és a Brassói Lapok; szöttesmozgalmak; Bányai János, Csutak Vilmos, Domokos Pál Péter, Haáz Rezső, Vámszer Géza, tevékenysége. 4. Kismonográfia készítése a két világháború közötti, népi-paraszti elkötelezettségű polgári demokratikus közírás talán legjelentősebb alakjáról, Kacsó Sándorról, aki 1945 után a Magyar Népi Szövetség vezetője lett. Ehhez kapcsolódóan 30 ívnyi, jegyzetekkel és előszóval ellátott válogatás összeállítása Kacsó publicisztikájának legértékesebb részéből, az 1925–1944-es korszakból. 5. Kismonográfia Szabó Gyula íróról. Külön-külön tanulmányok készülnek Szenczei László, Bágyoni Szabó István, Szabó Árpád székelység képéről.

Szociológiai megközelítés: a 2021- re tervezett reprezentatív történelmi tudat és közösségi értékrend vizsgálat feldolgozása. Első publikációk közreadása. A mai székelyföldi értékrendbeli sajátosságait az önismereti elemeket és a társadalmi, területi tagoltságát kívánjuk megragadni.

2. *Az erdélyi románok magyarságképe* azért is fontos kérdés, mert 1918-ban a többség-kisebbség viszonyának szereplői megcserélődtek. A több évre tervezett kutatás célja, hogy megvizsgálja milyen képe volt az erdélyi románoknak az ott élő magyar kisebbségről, általában a magyarokról (az anyaországiakat is beleértve), egyáltalán differenciáltak-e és ha igen, akkor hogyan. A magyarságkép vizsgálata sokrétű: a politikátörténeti vetületen túl társadalmi, egyházi, irodalmi, különböző művészeti ágakban is megjelenő aspektusai vannak. A kutatás első éve a Luliu Maniu vezette Nemzeti Parasztpártra koncentrál és napilapjuk, a *Patria* kerül feldolgozásra. Ugyanígy fontos lenne Luliu Maniu személyes fondjának feltárása is, a bukaresti Román Központi Történeti Levéltárban.

3. *A nemzeti identitás mintázatai a kisebbségi magyar fiatalok körében* a GeneZYs 2015 ifjúságszociológiai felmérés adatai alapján kerül elemzésre. A nemzeti identitás dimenziói közül három kérdéskörben vizsgáljuk a kötődéseket, illetve ezek jellemzőit és sajátosságait. Egyrészt a többes kötődés vizsgálata által, amely a kisebbségi helyzetben a saját nemzethez és a többségi nemzethez való viszonyulás mintázatait tárja föl. Másrészt a nemzetkonceptiók (és nemzeti büszkeség) kapcsán azt elemezzük, hogy hogyan változott az elmúlt évtizedekben a „ki a magyar” identitáskritériumok fontossága és mintázata, különös tekintettel a megváltozott magyarországi állampolgársági politika hatására. Harmadrészt pedig az otthonosság – nemzeti önmeghatározás, szülőföld- és hazapercepciók

– dimenzióinak a felvázolása által. Ebben a hármas szerkezetben megmutatkozik/megmutatkozhat a kisebbségi helyzetből adódó, a hétköznapi valóság természetességében megélt – kérdőíves vizsgálatban megragadható – kötődések hálózata.

4. A vajdasági magyarok és a posztjugoszláv emlékezetpolitika. A kutatás arra irányul, hogyan a kilencvenes évek délszláv háborúinak kontextusában a vajdasági magyarok - akik megjárták a háborút katonaként, illetve átélték a háborús időket, mint az 1999-es NATO-bombázást is - miképpen emlékeznek azokra az időkre. Miközben a délszláv nemzetek a maguk, "győztes" vagy "vesztes" logikája mentén emlékeznek ezekre az időkre, addig a vajdasági magyarok a senki földjére kerülve értelmezik az emlékeiken keresztül a történeteket. Az áldozat diskurzusa mellett azonban a kutatás azokra is fókuszál, akik a nemzetek közötti polgárháború(k) során mégis azonosulni tudtak a szerb vagy a horvát többséggel, magukat a "győztesek" oldalán pozícionálták, önkéntesek voltak.

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- *Székelyföld története 1867-1990*, III. kötet, Szerk. Bárdi Nándor – Pál Judit, Székelyudvarhely: Haáz Rezső Múzeum, Erdélyi Múzeum Egyesület, MTA Bölcsészettudományi, 2016. 859.
- *Magyarok Romániában (1990–2015). Tanulmányok az erdélyi magyarságról.* Szerk. Bárdi Nándor – Éger György – Filep Tamás Gusztáv, Kolozsvár: Kriterion Könyvkiadó, 2020. 354.
- Filep Tamás Gusztáv: *Ligeti Ernő. Egy urbánus transzszilvanista.* Budapest: MMA Kiadó, 2019, 216.
- Filep Tamás Gusztáv (szerk. bev. jegyz.): *Joó Tibor: A szellemtörténet és a magyar nemzeteszme.* Budapest: Századvég, 2019.
- Marchut Réka: A Római Katolikus Egyház helyzete Romániában az első világháborút követően. A bukaresti magyar katolikusok. *Pro Minoritate*, 2020/2. 51–75.
- Marchut Réka: A magyar–román viszony és a német külügyminisztérium az 1920-as években. *Századok*, 2019/4. 769–802.
- Papp Z. Attila – Ferenc Viktória – Márton János – Morvai Tünde – Szerbhorváth György – Zsigmond Csilla: *GeneZYs 2015. Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében.* Összefoglaló adatok. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei.* Budapest: MCC – MTA TK KI, 2017. 193–239.
- Zsigmond Csilla: „Közösen élünk” – a nemzethez tartozás és a többes nemzeti kötődés mintázatai kisebbségi helyzetben. *Regio*, 2020/4. 5-43.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: NKFI 128848 OTKA projekt

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA

(max. 2 oldal)

Kutatási téma címe: Intézményesülés és mindennapi stratégiák a zsidóság körében a 19. században és a századfordulón

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: A magyarországi és a közép-európai kisebbségek gazdasági, társadalmi, politikai helyzete, etnopolitikai stratégiák, nemzetközi kisebbségvédelem

Kutatási egység neve: TK Kisebbségkutató Intézet

Kutatási téma bemutatása:

I. **Goldziher Ignác és a modern zsidó tudományosság Magyarországon** (Turán Tamás)

Goldziher Ignác (1850-1921) arabisztikai és iszlamológiai munkásságának világra szóló jelentőségét már a kortársak is felismerték. Judaisztikai munkássága és a magyar progresszív ("Neológ") zsidóság fejlődésében betöltött szerepe azonban igen kevés figyelmet kapott, Magyarországon is. Halálának centenáriuma alkalmat ad számomra, hogy pótolni próbáljam ezeket a hiányosságokat. Jelen évemet és a következő év javarészét ezekkel a témákkal kapcsolatos publikációk és előadások töltik ki. Mindezek a neológ zsidóság ideológia- és – ettől elválaszthatatlan – tudománytörténetével kapcsolatos sokéves kutatásaimba illeszkednek, számos levéltári forrás felhasználásával.

2022 első felében jelenik meg az általam írt könyv *Ignaz Goldziher as a Jewish Orientalist. Traditional Learning, Critical Scholarship, Personal Piety* címmel (W. de Gruyter). Ennek végső szerkesztési fázisai átnyúlnak 2022-re. Goldziher a magyar orientalisztika kiemelkedő alakjaként kritikai távolságot tartott a magyar „orientalizmustól”, de egyúttal a zsidó establishmenttől is, noha meghatározó hatást gyakorolt (Lőw Lipóttal, főként pedig Kármán Mórral együtt) a neológia balszárnyának ideológiai arculatára. A könyv ezt a hatást, valamint pedig Goldziher igen szokatlan életútját, iszlamológiai munkásságának zsidó hátterét és magyar orientalisztikai vonatkozásait mutatja be.

Az arabisztika és iszlamológia mellett a judaisztika is sokat köszönhet Goldzihernek. 2022-ben két konferencia-előadást tervezek leadni közlésre konferencia-kötetekbe, "Goldziher and Jewish Scholarship in Hungary in Light of His Correspondences with Immanuel Löw and Michael Guttmann", illetve "From the Mouth of Scholars, and (Not) From Books: Goldziher, the Scandinavian School, and the Study of Orality in Ancient Judaism" címmel. Az első cikk ideológia- és tudománytörténeti vonatkozásokat érint, a második tudománytörténeti jellegű.

II. **Rokonság és üzlet. Egy zsidó család mikrotörténete a 19. századi Habsburg Monarchiában** (Tamás Máté)

A 2015-ben megkezdett projekt abból a hipotézisből indult ki, hogy a 18–19. századi Magyar Királyság nyugati területén lévő városokban és falvakban letelepedett zsidó népesség nem különült el az adott település eltérő etno- és szociokulturális hátterű lakosságától, ez a típusú társadalmi együttélés és a különböző normarendszerek pedig sajátos cselekvési módokat eredményeztek. Az elemzés középpontjában álló Lackenbacher család nem csupán a lokális (Nagykanizsa) zsidó közösségben töltött be meghatározó szerepet a 19. században, hanem egy transzregionális kapcsolatokkal rendelkező hálózat részei is volt. A megvalósításhoz a cselekvők nyomkövetésének módszerét (Bruno Latour, Carlo Ginzburg és Carlo Poni) alkalmazom. Ehhez lényegében a levéltárnokok és levéltárosok által létrehozott mutatókönyvekből egyfajta keresőrendszert alakítottam ki, amelyben – a kulcsszavas kereséshez hasonlóan – rá lehet keresni a kulcsszóra (Lackenbacher név és alakváltozatai). Az eddig lezajlott kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a hatalom szempontjából megalkotott levéltári iratok és a jogszemléletű történetírói szövegek narratíváiban megjelenő rendi társadalom-konstrukció és a zsidó népességre vonatkozóan a társadalomkívüli-attribútum nem értelmezhető önmagában. Ezzel szemben a projekt során a mikrotörténet aktorcentrikus értelmezését alkalmazom, amely révén a cselekvő egyének – társadalmi státuszához kapcsolódó – döntéslehetőségeit, cselekvési mozgásterét, szociokulturális kapcsolatrendszerét, ill. a normarendszerek működését és jelentéseit elemzem. A hatalom társadalmi kategorizációját és a hatalmi szintek konfrontációját is vizsgálom, ugyanis a 18. században betelepülő zsidó népesség a hatalom számára lényegében „láthatatlan” volt. A hatalom elsődleges céljává ezért a zsidó népességre vonatkozóan is a felügyelet és az ellenőrzés (Michel Foucault) kialakítása vált. Az adott településen letelepült egyénekkkel és a létrejött közösségekkel

megkötött szerződések egy, a hatalom számára értelmezhető közösségstruktúrát és a normarendszerbe való beillesztést eredményezett. Ezzel összefüggésben lehet értelmezni a zsidó népesség körében elindult akkulturációs/asszimilációs jelenségeket (pl. zsinagóga-struktúra, liturgia, öltözet módosulása). Ezekon kívül a hadseregellátás intézményével is foglalkozom. A projekt során vizsgált Moses Lackenbacher & Compagnie nevű cég fő profilja ugyanis a hadseregellátás volt. Ezzel kapcsolatban vizsgálom a hadseregellátást és az arról alkotott elképzelések kapcsolatát. A piaci szereplők személyéhez és tevékenységéhez ugyanis gyakran a korrupció és az erkölcstelenség képzetét társították. Ezek a sztereotipizáló értelmezések pedig sok esetben kapcsolódtak a hadseregellátásban résztvevők etnikulturalitásához. Végül pedig a kereskedelmi tevékenység rokoni és családi viszonyokra tett hatását vizsgálom. A cég hatékony vezetéséhez ugyanis szükséges volt a személyes jelenlét, így a rokonság egyes tagjai Bécsbe és Pestre költöztek, míg mások Nagykanizsán maradtak. A különböző terek eltérő szociokulturális hatása és a transzkulturális kapcsolatok következtében a rokonságban elindult egy akkulturációs/asszimilációs folyamat. A Bécsbe és Pestre költözött rokonok – különböző időpontokban – vallást váltottak, míg mások zsidó valláson maradtak. Mindezeket a témákat és az ezekhez kapcsolódó kutatási eredményeket 2022-ben szeretném összegezni, és a disszertációmát védésre előkészíteni.

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- Turán, Tamás, *Academic Religion: Goldziher as a Scholar and a Jew*. In: Turán, Tamás; Carsten, L. Wilke (szerk.) *Modern Jewish Scholarship in Hungary: The 'Science of Judaism' between East and West*. Berlin – Boston (MA): Walter de Gruyter (2016) 415 p. pp. 223-270.
- Turán, Tamás, *Martin Schreiner and Jewish Theology: An Introduction*. EUROPEAN JOURNAL OF JEWISH STUDIES 11 (2017): 1 pp. 45-84. Paper: 10.1163/1872471X-12341298
- Turán, Tamás, *History of the Research into Hebrew Language in Hungary*. REVUE EUROPEENNE DES ETUDES HEBRAIQUES 19 pp. ix-xxvi., 18 p. (2017)
- Turán, Tamás, *The Austro-Hungarian Beginnings of the Research on the 'European Genizah'*. ZUTOT: PERSPECTIVES ON JEWISH CULTURE 17:1 pp. 83-96., 14 p. (2020)
- Tamás Máté: *Családi vállalkozás és vallásváltás: multireligionális rokoni kapcsolatok a 19. század eleji Habsburg Monarchiában*, in: Erdélyi Gabriella (szerk.): *Anyák és apák: szülői szerepek, gondoskodás és tekintély a patriarchális családban (1500–1918)*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2021, 133–148.
- Tamás Máté: *"Moses Lackenbacher & Compagnie": Business and Kinship in the Early 19th-Century Habsburg Monarchy*, in: *Pardes: Zeitschrift der Vereinigung für Jüdische Studien*, No. 26, 2020, 75–88.
- Tamás Máté: *A hadiszállítási útvonalak és útvesztői*, in: Horváth Zita – Mikó Zsuzsanna – Miklós Dániel – Németh László Sándor (szerk.): *Kapiller Imre emlékkönyv*, Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg–Budapest, 2019, 79–86. [Halmos Károllyal társszerzőségben.]
- Tamás Máté: *Zsidó zsellérből katolikus nemes, avagy a Lackenbacherek három nemzedéke*, in: Halmos Károly – Kovács Janka – Lászlófi Viola (szerk.): *Mozgás és átalakulás: a migráció és társadalmi mobilitás történeti változásai és összefüggései*, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2018, 138–158.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás:

Tempus Közalapítvány – Collegium Hungaricum (Wien) kéthónapos ösztöndíja (felhasználás tervezett ideje: 2022. július–augusztus)

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA

Kutatási téma címe: **Holokauszt előtt és után: gettók és traumafeldolgozás**

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: **A magyarországi és a közép-európai kisebbségek gazdasági, társadalmi, politikai helyzete, etnopolitikai stratégiák, nemzetközi kisebbségvédelem**

Kutatási egység neve: **TK Kisebbségkutató Intézet**

Kutatási téma bemutatása:

A. Gettók Magyarországon nemzetközi kitekintésben

Az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat és a HDKE Holokauszt Emlékközpont tudományos együttműködésének egyik eleme a magyarországi gettók, a gettósítás vizsgálata nemzetközi összehasonlításban, elsősorban tipológiai és strukturális szempontokra koncentrálni. Magyarországi vonatkozásban három területre koncentrálnunk: a visszacsatolt területek sajátosságaira, a vidéki Magyarországra és Budapestre. Utóbbival kapcsolatban a csillagos házak rendszere, a pesti nagygettó és a nemzetközi gettó külön – külön tárgyalást igényel, az egyes modellek nemzetközi párhuzamaival összevetve.

2021 októberére nemzetközi konferenciát szervezünk, az előadások tanulmányokká kibővített, átdolgozott formáját pedig 2022-ben egy magyar és angol kétnyelvű kötetben tervezzük kiadni.

B. Holokauszt túlélő gyerekek Magyarországon: a traumafeldolgozás útjai

A projekt előzménye egy 2015 óta tartó munka, amely a Holokauszt túlélő gyerekek, eddig meglepően kevés figyelmet kapó történetének különböző aspektusait tárta fel, és tette közzé hazai és nemzetközi publikációkban. Ennek során elkészült egyes intézményi keretek (zsidó iskolák, árvaházak gyerekotthonok, zsidó cserkészcsapatok) számbavétele és adtunk közre ezekhez kapcsolódó visszaemlékezéseket is.

Jelen kutatás korábban feltáratlan forrásokra építve a gyerekek traumafeldolgozásának kérdéskörére koncentrálni. A források- a zsidó leánygimnáziumban 1945 nyarán készült gyerekrajzok, a közvetlenül a háború utáni évek purimi ünnepeinek színielőadásai és a Magyar Zsidó Múzeumban őrzött Megillat Horthy szövege – lehetőséget adnak arra, hogy a túlélő gyerekek szemszögéből vizsgáljuk az átéltek értelmezési folyamatát, a tanúságtétel jelentőségét, vagy az attól való elzárkózást, az emlékezés ritualizálódását.

A kutatás intézeten kívüli kutatókkal együttműködésben zajlik, résztvevői: Frojimovics Kinga (Simon Wiesenthal Intézet, Wien), Csósz László (Magyar Nemzeti Levéltár), Horváth Rita.

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- Bányai Viktória – Gombocz Eszter, „A traumafeldolgozás útjain – Holokauszt túlélő gyerekek Magyarországon, 1945–49” *Régió*, 24. évf. (2016), 2. pp. 31-48.
- Bányai Viktória, „Vidéki zsidó iskolák a Holokauszt után, 1945–48” in: Sasfi Csaba – Ugrai János, szerk., *Iskola, művelődés, társadalom*. (Rendi társadalom – polgári társadalom, 29.) (Budapest: Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, 2017), pp. 160–172.
- Bányai Viktória – Komoróczy Szonja Ráhel, „A vészorszak zsidó áldozataira való emlékezés: a korai emlékművek héber terminológiája, 1945–1949” In: Filep Tamás Gusztáv, szerk., *Ünnep és felejtés. Emlékezet, identitás, politika* (Budapest: Pesti Kalligram, 2018), pp. 118–141.
- Bányai Viktória, "Children's Institutions and Education, 1945–1956," In: Sharon Kangisser Cohen, ed., *"My Homesickness Drove me Home...": Jewish Life in Postwar Hungary* [The Holocaust in Hungary, 3] (Jerusalem: Yad Vashem International Institute for Holocaust Research, 2018), pp. 109–168
- Bányai Viktória, "Shattered Identities: Jewish Children in the Immediate Postwar Period in Hungary" In: Kangisser Cohen, Sharon – Ofer, Dalia, eds., *Starting Anew: The Rehabilitation of Child Survivors of the Holocaust in the Early Post-War Years* (Jerusalem: Yad Vashem, 2019), pp. 171–189.

- Bányai Viktória, “The Impact of the American Jewish Joint Distribution Committee’s Aid Strategy on the Lives of Jewish Families in Hungary, 1945–49” In: *Jewish and Romani Families in the Holocaust and its Aftermath*. ed. by Eliyana R. Adler – Kateřina Čapková (Rutgers University Press, 2020) pp. 151–127.
- *Bányai Viktória – Frojimovics Kinga – Gombocz Eszter*, „Gyermeksorsok a Vészkorszak alatt és után: Árvaházak, gyermekotthonok, traumafeldolgozás” In: Bányai Viktória – Frojimovics Kinga – Gombocz Eszter, szerk., *A Vészkorszak árvái: a magyarországi zsidó árvaházak és gyermekotthonok emlékezete* (Budapest: NÜB, 2020), pp. 13–62.
- Bányai Viktória, „Gyermekrajzok a Vészkorszakról” *Ezredvég*, 2021, 2. szám, pp. 139-147.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: **ELKH – HDKE együttműködés külön keret**

KUTATÁSI ÖSSZEFOGLALÓ

Kutatási téma címe: **Németek Magyarországon**

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: **A magyarországi és a közép-európai kisebbségek gazdasági, társadalmi, politikai helyzete, etnopolitikai stratégiák, nemzetközi kisebbségvédelem**

Kutatási egység neve: **TK Kisebbségkutató Intézet**

Kutatási téma bemutatása: A „Magyarországi németek” kutatási téma alatt együttműködő kutatók arra vállalkoztak, hogy feldolgozzák a magyarországi németek 20. századi történetének egy-egy fejezetét. Ezen belül Marchut Réka és Eiler Ferenc a két világháború közötti, Tóth Ágnes pedig az 1950-től 1990-ig tartó időszakra koncentrált. A kutatásoknak természetesen fontos részét képezi Magyarország nemzetiségpolitikájának vizsgálata is. A kutatási témán belül 5 projekt fut párhuzamosan.

A magyarországi német szervezetek helyi és regionális szintű aktivitása 1924 és 1945 között (Eiler F.) című projektet 2015 és 2020 között az NKFIH támogatta. A forrásfeltáráson nyugvó alapkutatás fő célja egy olyan országos vizsgálat megvalósítása volt, amely a két világháború közötti német szervezetek helyi és regionális szintű aktivitását térképezi fel. A kutatás lezárult, a szakmai értékelés eredménye 10/10 pont lett. A projekt eddigi kézzelfogható eredményei: egy 6000 tételes kereshető adatbázis és egy ezen alapuló dinamikus térkép (<https://kisebbségkutató.tk.hu/magyarországi-nemet-szervezetek-aktivitasa-1924-1945>), valamint egy tanulmánykötet, 5 tanulmány és 7 konferencia-előadás. A kutatási téma keretében (2022-ben) elkészül a kutatás eredményeit összefoglaló monográfia kézírata, ami könyv formájában is megjelenik (2023/24). A már összeállt 6000 tételes adatbázis további bővítése folyamatosan zajlik a feltárt levéltári és sajtóforrások alapján.

A bevándorlás kérdésének helye a magyarországi német szervezetek emlékezetpolitikai törekvéseiben, 1920–1945 (Eiler F.) című kutatás célja az, hogy bemutassa, miként igyekezett a magyarországi német „etnikai vállalkozók” előbb szűk, majd később tágabb köre az első világháború előtti és alatti társadalmi és politikai tapasztalatokra építve a németek 17-19. századi betelepülését mint a múlt fix elemét beépíteni a német lakosság általuk újra konstruálni szándékozott kulturális emlékezetébe. Így felhasználni azt a magyarországi németek (addig nem létező) összetartozástudatának megteremtésében. A cél a téma monografikus igényű feldolgozása. A kutatás elsősorban kvalitatív elemzésre épül, melyben a feltárandó és elemzésre kiválasztott források: levéltári dokumentumok, a magyarországi németek hetilapjai, a kalendáriumok, a magyarországi németek által kiadott kiadványok, a magyarországi németek egykorú visszaemlékezései, nemzetiségi tankönyvek és olvasókönyvek, magyar és német szerzők egykorú könyvei és tanulmányai a betelepülés kérdéséről, a Magyarország történelméről megjelent nagy, enciklopédikus igényű 19-20. századi összefoglaló munkák. 2022-ben elkészül a magyarországi németek két világháború közötti hetilapjainak feltárása, és elkezdődik a magyarországi németek folyóiratában megjelent egykorú publikációk kielemezése.

A magyarországi és a romániai németek kulturális törekvéseinek összehasonlító vizsgálata a két világháború között (Marchut R.) című kutatás egy összehasonlító vizsgálat. Trianon előtt a két vizsgált német kisebbségi csoport (a regáti némettség kivételével) egy országhatáron belül élt. A világháborút lezáró békeszerződés a történelmi Magyarországon élő németek számára is töréspontot jelentett. A 2022-ben kezdődő kutatás a már meglévő szakirodalmi ismeretekre és a saját előző kutatási eredményekre támaszkodva azt vizsgálja, hogy a két német kisebbségi csoport kulturális törekvései miként érvényesülhettek az új államhatárok között. Az összehasonlító vizsgálatra azért is szükség van, mert a szomszédállamokban élő németek magyarországitól eltérő helyzete rendre ürügyet szolgáltatott a magyarországi német kisebbség helyzetének értékelésére is a korabeli (többnyire magyar-német) külpolitikai diskurzusokban. A többéves kutatás első évében, 2022-ben a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának vonatkozó anyagai feltárása kezdődik meg. Amennyiben a kutatásra plusz anyagi forrásokat is sikerül mozgósítani, megkezdődik a romániai külügyi levéltár témával kapcsolatos iratainak összegyűjtése és rendszerezése is.

A Németek Magyarországon 1950–1970 (Tóth Á.) című projektet 2016–2020 között az NKFIH (K 116209. sz.) támogatta. A kutatás alapvető célkitűzése az volt, hogy feltárja és monografikusan feldolgozza a magyarországi némettség történetét a vizsgált időszakban. A kutatás lezárult, a szakmai értékelés eredménye 10/10 pont lett. A projekt legfontosabb eredményei: egy monográfia, egy szerkesztett tanulmánykötet és két tucat tanulmány. A monográfia német nyelven való megjelenését a Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa felvette kiadási tervébe, ezért 2022-ben még a következő munkák elvégzése szükséges: a kötet kiegészítése (fogalmak magyarázata, személyek biográfiájának összeállítása), egyes magyarországi események külpolitikai

folyamatokban való kontextualizálása; a fordítás során felmerülő kérdések tisztázása. Emellett elkészül az *In der Gefangenschaft der Politik. Versuche zur Kontaktaufnahme zwischen dem Demokratischem Verband der Ungarndeutschen und der Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn (1960–1970)* című tanulmány.

A **Németek Magyarországon 1970–1990** (Tóth Á.) című projektet keretében folytatódik a korábbi években megkezdett munka, a magyarországi németek szocializmus alatti történetének feldolgozása. A kutatás alapvető célkitűzése, hogy a magyarországi németiség 1970–1990 közötti történetének levéltári és sajtó forrásait feltárja és monografikusan feldolgozza. A kutatás középpontjában a politikai döntések és azok német kisebbségre gyakorolt hatása, a változások értelmezése, végső soron a politikai hatalom és a német kisebbség interakcióinak elemzése áll. Cél az is, hogy a magyarországi német nemzetiség helyzetét a magyar-német – elsősorban a Német Demokratikus Köztársasággal fenntartott – kapcsolatok összefüggésrendszerében vizsgálja. Ez utóbbi vizsgálati szempont szükségessé tesz különböző németországi levéltárak anyagának feltárását is. 2022-ben folytatódik a levéltári feltáró munka és elkészül a német nemzetiségi oktatás történetének feldolgozása is (4-5 ív).

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- *Eiler Ferenc – Tóth Ágnes (szerk.): A magyarországi németek elmúlt 100 éve. Helyi közösségek és nemzetiségpolitika. Argumentum, Budapest 2020.*
- *Eiler Ferenc: Magyarország nemzetiségpolitikája (1918–1989). In: Eiler Ferenc – Tóth Ágnes (szerk.): A magyarországi németek elmúlt 100 éve. Helyi közösségek és nemzetiségpolitika. Argumentum, Budapest 2020. 11–46.*
- *Ferenc Eiler: The Congress of European Nationalities and the International Protection of Minority Rights, 1925–1938, In: Anna-Mária, Bíró (Ed.) Populism, Memory and Minority Rights. Brill, Nijhoff 2018. 235–282.*
- *Eiler Ferenc: A magyarországi német szervezetek történelempolitikai törekvései és a német kisebbségi sajtó (1921–1944) In: Filep Tamás Gusztáv (szerk.): Ünnepek és felejtés. Kalligram Kiadó, Budapest 2018. 20–51.*
- *Marchut Réka: Assimilation und Dissimilation bei den Ungarndeutschen in der Zwischenkriegszeit 1920–1941. In: Burkhard Olsowsky–Ingo Loose (szerk.): Nationalsozialismus und Regionalbewußtsein im östlichen Europa. De Gruyter Oeldenburg Verlag, München, 2016. 47–62.*
- *Marchut Réka: A helyi közigazgatás viszonya a német kisebbségi törekvésekhez (1920–1940). In: Eiler Ferenc – Tóth Ágnes (szerk.): A magyarországi németek elmúlt 100 éve. Helyi közösségek és nemzetiségpolitika. Argumentum, Budapest 2020. 31–49.*
- *Marchut Réka: A magyar–román viszony és a német külügyminisztérium az 1920-as években. In: Századok, 2019/4. 769–802.*
- *Dokumentumok a magyarországi németek történetéhez 1944-1953./ Quellen zur Geschichte der Deutschen in Ungarn 1944-1953. A dokumentumokat válogatta és a bevezető tanulmányt írta: Tóth Ágnes. Budapest, Argumentum, 2018. 1424.p. ISBN 978-963-446-805-9*
- *Ágnes Tóth – János Vékás: Nationalitäten in Ungarn 2001-2011. Ethnodemografische Prozesse im Spiegel der Volkszählungen. Spiegelungen. Zeitschrift für Deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas. 2020. Heft 1. Jahrgang 15. 49-60.*
- *Tóth Ágnes: Németek Magyarországon 1950-1970. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – Argumentum kiadó, 2020. 578.p. ISBN 978-963-446-819-6*

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA (max. 2 oldal)

Kutatási téma címe: Nemzetiségi önkormányzatiság Magyarországon és Közép-és Délkelet-Európában

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: A magyarországi és a közép-európai kisebbségek gazdasági, társadalmi, politikai helyzete, etnopolitikai stratégiák, nemzetközi kisebbségvédelem

Kutatási egység neve: TK Kisebbségkutató Intézet

Kutatási téma bemutatása:

1. A kisebbségi önkormányzatiság eredményessége Közép- és Délkelet-Európában

Az MTA Bolyai ösztöndíj által támogatott kutatás célja, hogy összehasonlító keretek között feltárja és kiértékelje a személyi elvű vagy kisebbségi kulturális autonómiák hatékonyságát, eredményességét azon közép- és délkelet-európai országok esetében, ahol a regisztrált kisebbségi választóknak lehetőségük van választások útján, közvetlen vagy közvetett módon létrehozniuk autonóm testületeiket különböző szinteken (Magyarország mellett Horvátországban, Szerbiában és Szlovéniában). Az utóbbi időszakban bár számos munka született már a térség kisebbségi önkormányzatairól és tanácsairól, azonban a jellemzően elterjedt, a formális jogszabályi keretek elemzéséhez képest kevés empirikus alapuló, országspecifikus vagy összehasonlító vizsgálat zajlott le arról, hogy maguk az érintett kisebbségi közösségek miként viszonyulnak, miként tudják kihasználni a kialakított intézményi szerkezeteket. Vajon a nemzetközi kisebbségvédelem által megfogalmazott hatékony közéleti részvétel elvárása mennyiben teljesül ezen autonómiák esetében, tekinthetők-e és milyen szempontokból hatékony struktúráknak, illetve milyen hatással vannak, milyen változásokat tudnak elérni a kisebbségi csoportokra nézve, amelyek végsősoron azok jövőbeli kilátásait is befolyásolják?

A kutatás célja ezért az utolsó évében egy, a projekt eddigi eredményeire támaszkodva, a négy térségbeli országban, a közjogi alapokra épülő, választott személyi elvű kisebbségi autonómiák (kisebbségi önkormányzatok és tanácsok) formális működésének és lényegi hatásának kiértékeléséhez szükséges, összetett, kvantitatív (működés) és kvalitatív indikátorokat (hatás) egyaránt tartalmazó szempontrendszer kidolgozása, amely jövőbeli szisztematikus, rendszeres és összehasonlító vizsgálatok alapját is képezheti. Ennek részeként meglévő források – korábbi kutatások, jogszabályok, policy dokumentumok (kormány- és ombudsmani beszámolók, stb.), médiatudósítások – alapján feltérképezi az autonómiákkal kapcsolatban már létező adatokat, azok típusait és megvizsgálja azok hasznosíthatóságát az értékelés számára. Jelentős mértékben kíván építeni a továbbiakban a nemzetközi kisebbségvédelmi monitoring szempontjaira: azonosítja az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európa Tanács, illetve az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet eszközeihez kapcsolódó, már létező, kisszámú indikátort, azok erősségeit és gyengeségeit. Végül, ezek bevonásával és továbbfejlesztésével, valamint új szempontok és indikátorok előállításával véglegesíti az elemzési szempontrendszert. A projekt célja egyúttal az is, hogy a kialakított szempontok segítségével a különböző szereplők valós képet kaphassanak a kisebbségek részvételéről ezen intézményi csatorna vonatkozásában, illetve választ arra, hogy a személyi elvű autonómia modelljével kapcsolatban létező normatív elvárások mennyiben teljesülnek vagy érvényesíthetők a meglévő keretek között.

2. A kisebbségek hatékony képviseletének és közéleti részvételének lehetséges indikátorai

A nemzeti, etnikai és etnoregionális kisebbségi közösségek közéletben való hatékony részvétele, annak különböző modelljei az elmúlt évtizedekben kiemelt szakmai figyelemben részesültek a saját identitások megőrzése, valamint a szélesebb társadalomba való integráció jelentette kihívások mellett. A fenti, a kisebbségi önkormányzatiság eredményességéről szóló kutatás folytatásaként, annak eredményeire építve, új hazai és nemzetközi forrásokat keresve, akár nemzetközi együttműködésben, partnerek bevonásával tervezzük az alábbi kutatást.

A tervezett projekt célja, hogy egyértelműen definiálja a hatékony közéleti részvétel és képviselet fogalmát, és indikátorok segítségével lehetővé tegye a részvétel hatékonyságának, tényleges hatásának a kiértékelését a kisebbségi egyénekre és közösségekre nézve a különböző intézményi csatornák (döntéshozatalban való részvétel és képviselet, ezt szolgáló speciális mechanizmusok, hatalommegosztási szerkezetek, területi és személyi autonómiák) vonatkozásában. Mindezt egyfelől a nemzetközi kisebbségvédelem (Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európa Tanács, illetve az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) eszközeihez kapcsolódó, kvalitatív és kvantitatív indikátor, azok erősségeinek és gyengeségeinek az azonosításával és továbbfejlesztésével, másfelől - és különösen az eddigiekben még kevésbé vagy nem értékelt területeken (pl. választási rendszerek, interetnikus platformok, tanácsadó és konzultatív testületek, közösségen belüli döntéshozatal) - újak

előállításával. Kellő elméleti és módszertani megalapozottsággal leginkább egy mérhető értékelési rendszert kíván kidolgozni, amelynek keretében a mennyiségi-statisztikai adatokat kombinálja az érintett modellekkel kapcsolatos kisebbségi és többségi megítéléssel, azok hatásával is (kvalitatív adatok). Ennek érdekében a projekt egyrészt feltérképezi, hogy európai viszonylatban milyen típusú hasznosítható adatok állnak rendelkezésre a különböző szinteken (helyi, állami, államközi, nemzetközi), és kidolgozza, hogy milyen módszertannal kerüljön sor a különböző adatok gyűjtésére, másrészt egy kisebb pilot projekt keretében tesztelni is kívánja az indikátorok gyakorlati alkalmazását.

3. Nemzetiségi önkormányzatok a kisebbségi intézményrendszerek kontextusában

A nemzetiségi önkormányzati rendszer több szálon kötődik a kisebbségi intézményrendszer többi eleméhez: a jelöltállításban a civil szervezeteknek van szerepe, amelyekkel az önkormányzatok jelentős személyi átfedést is mutatnak, illetve különböző módokon támogatják is azokat; a nemzetiségi önkormányzatok emellett kisebbségi intézmények fenntartói, helyi közösségi központok működtetői is. A kutatás ezt a komplex viszonyrendszert vizsgálja személyi és szervezetközi szinten, interjúk, hagyományos kérdőíves és kapcsolathálózati módszerekkel. Személyi szinten a fő kérdés a nemzetiségi önkormányzati képviselők rekrutációja, illetve szociodemográfiai jellemzői. Szervezetközi szinten a kérdés, hogy milyen szerepeket tudnak betölteni a nemzetiségi önkormányzatok a kisebbségi intézményrendszerben, és ezzel összefüggésben milyen pozíciókat töltenek be a szervezetközi hálózatokban.

2022-ben a szakirodalom áttekintése mellett a nyilvánosan elérhető választási és az állami támogatásokra vonatkozó adatok összegyűjtése, elemzés céljára való előkészítése, illetve elemzése történik. Ezek az adatok segítik a potenciális interjúalanyok kiválasztását is, és a helyi esettanulmányok céljára megfelelő települések kijelölésében is szerepet kapnak. Szintén az első évben zajlik a kisebbségi önkormányzati tagokkal való interjúzás előkészítése is, illetve elkészülnek az első interjúk. Az interjúk készítésével párhuzamosan elkezdődik ezek lejegyzése, kódolása és feldolgozása, és elkészül a személyi és önkormányzati kérdőív.

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- **Dobos Balázs:** The Elections to Nonterritorial Autonomies of Central and South Eastern Europe. NATIONALITIES PAPERS, 48: Special Issue 2. pp. 289-306., 18 p. (2020).
- **Dobos Balázs:** *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában.* Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kalligram (2020), 248. p.
- Fedinec Csilla; Szarka László; Vizi Balázs (szerk.): *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989-2014.* Budapest: Gondolat Kiadó (2018), 480 p.
- Molnár Sansum Judit; **Dobos Balázs:** Cultural Autonomy in Hungary: Inward or Outward Looking? NATIONALITIES PAPERS, 48: Special Issue 2. pp. 251-266., 16 p. (2020).
- Morauszki András: Nemzetiségi szervezetek pályázati támogatása Magyarországon. Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő nemzetiségi pályázatainak elemzése (2012–2017) REGIO: KISEBBSÉG KULTÚRA POLITIKA TÁRSADALOM 27:1. pp. 292-324. (2019)
- Vizi Balázs (szerk.): *Magyarország és szomszédai. A kisebbségvédelem kérdései a kétoldalú szerződésekből.* Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, L'Harmattan Kiadó (2021), 294 p.
- Vizi Balázs: International Standards on the Right to Participation of Minorities in Public Life and Representation of Minorities in the Hungarian and the Italian Parliaments. DIRITTO PUBBLICO COMPARATO ED EUROPEO 39:2. pp. 1667-1683., 17 p. (2019)
- Miran, Komac; **Vizi Balázs** (szerk.): *Bilaterális kisebbségvédelem: A magyar-szlovén kisebbségvédelmi egyezmény háttere és gyakorlata.* Budapest: L' Harmattan Kiadó (2019), 352 p.
- Balázs, Vizi; Norbert, Toth; Edgar, Dobos (szerk.): *Beyond International Conditionality. Local Variations of Minority Representation in Central and South-Eastern Europe.* Baden-Baden: Nomos (2017), 272 p.
- Vizi Balázs: Territoriality and Minority Language Rights. INTERNATIONAL JOURNAL ON MINORITY AND GROUP RIGHTS 23:4. pp. 429-453., 25 p. (2016)

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: A kisebbségi önkormányzatiság eredményessége (MTA Bolyai Ösztöndíj, 2019-2022, Dobos Balázs)

KUTATÁSI TÉMA ÖSSZEFOGLALÓJA (max. 2 oldal)

Kutatási téma címe: Kisebbségvédelem nemzetközi keretei

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: A magyarországi és a közép-európai kisebbségek gazdasági, társadalmi, politikai helyzete, etnopolitikai stratégiák, nemzetközi kisebbségvédelem

Kutatási egység neve: TK Kisebbségkutató Intézet

Kutatási téma bemutatása:

1. COST ENTAN (European Non-Territorial Autonomy Network)

A COST Action Program támogatásával 2019-ben indult az európai személyi elvű, nem-területi autonómiákat kutató hálózat, amelynek egyik (Jog és politika) munkacsoportját az intézet egyik munkatársa vezeti. A kutatás a nem-területi autonómia politikai és jogi kérdéseit elemzi, és célja, hogy a COST kutatási hálózaton keresztül az európai gyakorlatok széleskörű elemzésével mutassa be a nem-területi autonómiák kihívásait és javaslatokat fogalmazzon meg ezek hatékonyságával kapcsolatban. A Kisebbségkutató Intézet ad otthont a hálózat 2021. évi konferenciájának, és a tervek között szerepel a konferencia tanulmányainak kötetben való megjelentetése.

2. Az Európai Unió és a kisebbségek védelme

Az Európai Unió 1990-es években indult keleti bővítése óta egyre nagyobb figyelmet kap az uniós politikákban a kisebbségek helyzete az EU-n belül és a csatlakozó államokban egyaránt. Az erről szóló, folyamatosan bővülő szakirodalomban nincs konszenzus annak megítélésében, hogy beszélhetünk-e egységes uniós kisebbségpolitikáról egyáltalán és azt is különbözőképpen értékelik a szerzők, hogy amennyiben igen, akkor ennek milyen hatásai vannak a tagállamok és a tagjelölt államok politikájára és jogalkotására. A kutatás célja, hogy összefoglaló elemzésben lehetőség szerint teljes képet kapjunk arról, hogyan viszonyul az EU a kisebbségi ügyekhez. A kutatás eredményeként egy olyan kézikönyv készül, amely multidiszciplináris megközelítésben egy átfogó és kritikus képet kíván adni az EU és a kisebbségek viszonyának különböző területeiről: a diszkrimináció tilalmáról, a bővítéspolitikáról, az uniós értékek következetes értelmezéséről, az EU intézmények különböző csoportokra (nemzeti, nyelvi kisebbségek, bevándorlók, stb.) sokszor értelemzavaróan használt „kisebbségvédelmi” kezdeményezéseiről, intézkedéseiről. A kutatás nemcsak az uniós intézmények (Tanács, Parlament, Bizottság, Bíróság, stb.) kisebbségeket érintő tevékenységének összefoglalására vállalkozik, hanem igyekszik reflektálni azokra a problémákra is, amelyekkel a kisebbségek szembesülnek az EU-val szemben támasztott elvárásaik érvényesítésének korlátai miatt. A kutatás eredményeként az Edward Elgar kiadónál egy kézikönyv megjelentetését tervezzük.

3. Kisebbségek jogvédelme Olaszországban

A második világháborút követő időszak alkotmányos fejlődése új fejezetet nyitott az olaszországi kisebbségek életében. Az olasz kisebbségvédelmi jogrend sajátossága, hogy 1946 után megtört az olasz nemzet kizárólagos egységére építő alkotmányos nacionalizmus hagyománya. A köztársasági alkotmány először ismerte el a nyelvi kisebbségek védelmének elvét és hosszú évtizedek alatt kialakult az a közjogi rendszer, amelyben ma az ország kisebbségei elsősorban nyelvi és kulturális jogait gyakorolhatják. 1999-ben pedig egy átfogó kisebbségvédelmi törvény elfogadására is sor került. Az évtizedek alatt egy olyan, összetett kisebbségvédelmi jogi rendszer jött létre, amelynek elemei elvileg alkalmasak arra, hogy a rendkívül különböző demográfiai és jogi helyzetben élő kisebbségi közösségek számára biztosítsák identitásuk megőrzését. Az olaszországi kisebbségvédelmi rendszer egy többszintű jogvédelemre épül, amelyben az országos szabályozás mellett, a tartományoknak (regione) és a megyéknek (provincia) is viszonylag széleskörű lehetősége van a területükön élő kisebbségek sajátos helyzetének megfelelő helyi szabályozásokat elfogadni. A kutatás célja, hogy összegezzék a kisebbségi jogok védelmének alkotmányos fejlődését és a kialakult többszintű kisebbségvédelmi rendszert a nemzetközi jogi kisebbségi jogi standardok fényében elemezze. A legtöbb kisebbségi népcsoport Olaszországban is a magyarországi nemzetiségekhez hasonló kihívásokkal küzd (nyelvi asszimiláció, demográfiai csökkenés, szétaprózott település-szerkezet, stb.) ezért a kutatás eredményeként a hazai kisebbségvédelmi szabályozás számára is hasznosítható tanulságokra is fény derülhet.

4. A magyar-ukrán kapcsolatok: történelmi, kulturális, politikai dimenziók

Ukrajnában a magyarok az a nemzetiség, amelyik a legkevésbé fogékony az államnyelvre, körükben a legalacsonyabb szintű a nyelvelsajátítás, összefüggésben azzal is, hogy közel kétharmaduk falun él, ahol gyér vagy nincs megfelelő nyelvi környezet. Az eddigi egyetlen ukránai népszámlálás, a 2001-es

közel 160 ezres közösséget regisztrált – akkor még az egyre csökkenő népességű Ukrajnában a magyarok azon kevesek közé tartoztak, akiknek lélekszáma stagnált –, amelynek szám mára több mint 20%-kal visszaesett. Magyarországon az ukrán kisebbség megjelenése de jure a rendszerváltoztatás időszakához köthető.

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény honos népcsoportnak minősített *expressis verbis* 13 nemzeti és etnikai kisebbséget. A nemzetiségi törvény kidolgozása során a két népcsoport – a ruszin és az ukrán – hektikus módon választódott ketté. Részben tekintettel az identitás szabad megválasztásának jogára, és nem utolsó sorban az Ukrajnával fennálló kapcsolatokra, amely szintén szorgalmazta saját kisebbségei, a magyarországi ukránok jogainak biztosítását. Ebben a folyamatban – a magyarországi ukránok honos népcsoportként való elismerésében – döntő szerepet játszott a Magyarország és Ukrajna között 1991-ben aláírt alapszerződés, amely a területi klauzula beépítésével – Magyarország elismeri Ukrajna határait – beemelte a kisebbségvédelem kérdését is. A kutatás soros szakaszának középpontjában az alapszerződés alapján a kisebbségvédelemmel kapcsolatos kérdések fórumaként létrehozott Magyar-Ukrán Kisebbségi Vegyes Bizottság tevékenységének feldolgozása áll: a jegyzőkönyvek összegyűjtése, melyek komplett módon egyetlen hivatalban vagy levéltárban sem állnak rendelkezésre; a jegyzőkönyvek tartalmának vizsgálata történelmi, jogi, társadalmi szempontból, a megfogalmazott célok és eredmények összevetése, sokoldalú összevetése a társadalmi folyamatokkal és a két ország kapcsolatainak dinamikájával.

Ukrajna geopolitikai jelentőségét fizikai méretei és földrajzi elhelyezkedése adja. 2014 óta az ország elvesztette területének jelentős része, keleti megyéi permanens háborús övezet, jelentős arányú a népességcsökkenés, más részről megváltozott a világban elfoglalt pozíciója az által, hogy az Európai Unió társult tagja lett, illetve sikerült azt is elérnie, hogy a legnagyobb hívőközösséget egyesítő Pravoszláv Egyháza függetlenedjen a moszkvai főhatóságtól, aminek az előbbinél is erősebb üzenete van. Ez a külpolitikai fordulat, a belső állam- és nemzetépítést is új utakra állította. A szocialista blokk felbomlása után Közép- és Kelet-Európában az etnikai-nemzeti kisebbségek egyre nagyobb politikai szerepet játszottak. Kisebbségi szempontból mindig is meghatározó volt az anyaországgal való kapcsolatrendszer, a többségi állam részéről pedig az a tény foglalt el kiemelkedő helyet, hogy változó mértékben, de a nemzeti kisebbségek létét is eleve biztonságpolitikai kockázatnak tekintik. A politikailag aktív kisebbségek és a központi kormány közötti kapcsolatokat ez a tény politikailag érzékeny bizalmatlansággal terhelheti. Ebben a tekintetben különösen felértékelődik az emlékezetpolitika, a kisebbségpolitika és a napi politikai diskurzus elemzése és értelmezése.

A kulturális örökség fogalma történetiséget hordoz magában. Az örökség a múlt egy olyan verziója, melynek hordozója a jelenben tapasztalható, befogadható, legyen szó egy emlékműről, egy látványosságról, egy megemlékezésről, vagy egy művészeti élményről. A határokat és a határrégiókat sokféle tényező alakítja, amelyek az együttműködéstől a konfliktusig terjedő széles skálán mozognak. A szomszédságok, a határon átnyúló kapcsolatok, a migráció, az előítéletek, a sztereotípiák, az állampolitikák, a regionális politikák és hagyományok befolyása különösen izgalmas olyan területen, amely állandó transzformáció állapotában van – például azért, mert az állami főhatóság történelmi léptékekkel mérve rövid szakaszokon belül változik, és nem fedi le sem az etnikai, sem a kulturális határokat. Arra keressük a válaszokat, kik és mit jelöltek meg Kárpátalján a millennium óta eltelt időszakban, miként befolyásolták az emlékezetkultúrát a párhuzamos nemzetépítések és állampolitikák, hogyan befolyásolták a nemzeti identitást, kialakítottak-e regionális identitásmintázatokat, a vizuális kultúra mely hatalmi centrumok felé orientálja az ide látogatókat, hogyan változtak a politikai és a közéleti diskurzusok az eltelt mintegy másfél évszázadban.

Legjobb 10 publikáció az elmúlt 5 évből:

- **Dobos Balázs:** The Elections to Nonterritorial Autonomies of Central and South Eastern Europe. NATIONALITIES PAPERS, 48: Special Issue 2. pp. 289-306., 18 p. (2020).
- Fedinec Csilla, Szakál Imre: Одне з державних утворень карпатських русинів – Гуцульська Республіка / Another Short-Lived State of the Carpatho-Rusins – the Hutsul Republic]. RUSIN INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY, 64:2. pp. 115-134., 20 p. (2021)
- Fedinec Csilla, Cserniczkó István: The Informal Use of Time as a Component of Multicultural Regional Identity in Transcarpathia (Ukraine). EAST CENTRAL EUROPE / L'EUROPE DU CENTRE EST 48:1. pp. 73-102., 30 p. (2021)
- Fedinec Csilla, Cserniczkó István: The People of the "Five Hundred Villages": Hungarians, Rusyns, Jews, and Roma in the Transcarpathian Region in Austria–Hungary. In: Markian, Prokopovych; Carl, Bethke; Tamara, Scheer (szerk.): *Language Diversity in the Late Habsburg Empire*. Leiden: Brill Academic Publishers (2019) 274 p. pp. 160-195., 36 p.
- Fedinec Csilla: Special Status of the Crimean Tatars in the Legislation of Ukraine. *European Yearbook of Minority Issues Online*, 16:1. pp. 173-187., 15 p. (2019)

- Fedinec Csilla, Cserniczkó István: Language Policy and National Feeling in Context Ukraine's Euromaidan, 2014-2016. CENTRAL EUROPEAN PAPERS 2017:1. pp. 81-100., 20 p. (2017)
- Vizi Balázs (szerk.): *Magyarország és szomszédai. A kisebbségvédelem kérdései a kétoldalú szerződésekből*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, L'Harmattan Kiadó (2021), 294 p.
- Vizi Balázs: International Standards on the Right to Participation of Minorities in Public Life and Representation of Minorities in the Hungarian and the Italian Parliaments. DIRITTO PUBBLICO COMPARATO ED EUROPEO 39:2. pp. 1667-1683., 17 p. (2019)
- Balazs, Vizi; Norbert, Toth; Edgar, Dobos (szerk.) *Beyond International Conditionality. Local Variations of Minority Representation in Central and South-Eastern Europe*. Baden-Baden: Nomos (2017) 272 p.
- Vizi Balázs: Territoriality and Minority Language Rights. INTERNATIONAL JOURNAL ON MINORITY AND GROUP RIGHTS 23:4. pp. 429-453., 25 p. (2016)

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: COST Action Program CA18114 (2019-2023), Tématerületi Kiválósági Program (Vizi Balázs, publikációs támogatás)

KUTATÁSI ÖSSZEFOGLALÓ

Kutatási téma címe: **Integrációs mintázatok és társadalmi mobilitás**

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: **Kisebbségi kompetenciák, oktatási, társadalmi reziliencia és integrációs mintázatok**

Kutatási egység neve: **TK Kisebbségkutató Intézet**

Kutatási téma bemutatása:

1. Örökbefogadás és párkapcsolatok révén létrejött vegyesség tapasztalata magyarországi családokban

A kutatási téma két jelenségegyüttes kvalitatív vizsgálatával kíván hozzájárulni a társadalmi reziliencia és a kisebbségi integrációs mintázatok alakulásának megértéséhez. Az egyik részkutatás a cigány származású gyerekek nem cigány városi családok által történő örökbefogadásának az utóbbi évtized során kiszélesedett jelenségét állította a középpontba. A többnyire magasan képzett, jó anyagi helyzetű családok örökbefogadással kapcsolatos elképzelései, attitűdjei és mindennapi gyakorlatai az interetnikus szolidaritás sajátos közegét hozták, hozzák létre. Ez a közeg saját élettapasztalatain keresztül egyszerre termelt új tudást az interetnikus együttéléstről, és alakított ki társadalmi referencia csoportot. 2022 során a cigány gyerekek örökbefogadásával kapcsolatos összegyűjtött online elérhető kvalitatív adatok elemzése és egy folyóiratcikk elkészítése valósul meg. A másik részkutatás a családon belül vegyességnek a vegyesházassággal összefüggésben létrejött helyzeteit vizsgálja. Ezek számos esetben térbeli vándorlással, transznacionális mobilitással is összekapcsolódnak. A kutatás keretein belül antropológiai módszerekkel vizsgált kínai-magyar párkapcsolatok láthatóvá tették, hogy a vegyes házasság útján létrejött interetnikus családok a kisebbségek integrációjának, többes kötődéseinek különleges mintázatait hozzák létre. 2022-ben egy átfogó empirikus kutatás előkészítésének részeként a vegyesházasság magyar és nemzetközi szakirodalmát feldolgozó tanulmány készül el.

2. Osztály dinamikák és etnikai viszonyok a vidéki Magyarországon: integráció és dezintegráció

A kutatás középpontjában az a kérdésvetés áll, hogy az utóbbi tíz évben a gazdaságilag dinamikusabb kistérségekben végbemenő - elsősorban a reindusztrializációnak, másodsorban a helyi gazdaság fellendülésének köszönhető - foglalkozás- és jövedelembővülés miként érintette a megelőző időszakban rasszizált 'felesleg-népeesség' és 'poszt-paraszttság' viszonyrendszerét. A kutatás ilyen módon Szombati Kristóf 2018-ban publikált könyvének elméleti keretére, illetve Szombati Kristóf és Feischmidt Margit közösen végzett korábbi kutatásainak eredményeire épül. E korábbi munka és művek két hangsúlyos állítása, hogy a "roma kérdés" átpolitizálódásának alapvető (bár nem elégséges) előfeltétele volt egyfelől a korábban gyárakban és termelőszövetkezetekben foglalkoztatott szakképzetlen munkaerő tartós kirekesztődése a restrukturált kapitalista gazdaságból, másfelől pedig a poszt-paraszttság társadalmi reprodukciójának válsága és általános státuszvesztése az agrárium (és ez ehhez kapcsolódó gazdasági szektorok) 2000-es évekbeli válságához kapcsolódóan. Ennek örvén merül fel az az általános kérdés, hogy az utóbbi évekre jellemző gazdasági fellendülés miképp érintette ennek a két társadalmi osztálynak a komplex viszonyrendszerét, valamint az a specifikus kérdés, hogy a fellendüléshez köthető pozitív változások (pl. a jövedelmi viszonyok konszolidációja) vajon enyhítették-e az erre a viszonyrendszerre jellemző feszültségeket.

A kutatás kulcsterepei a két kutató által jól ismert települések (pl. Gyöngyöspata) lesznek, ahol a korábban gyűjtött adatoknak és tudásnak hála egyfelől rekonstruálható a társadalmi kapcsolatok időbeli változása, másfelől pedig vizsgálhatók a jelenbeli társadalmi viszonyok és azok reprezentációi. Ennek megfelelően a kutatás két alapvető módszere épül: az oral history interjúra, illetve a releváns dokumentumok elemzésére épülő mikro-történelmi rekonstrukcióra; és a jelenbeli viszonyok feltérképezésére leginkább alkalmas etnográfia és strukturálatlan interjúzásra.

3. A zenészfoglalkozás, mint a roma közösségek sikeres integrációs mintája az elmúlt évszázadokban

A több évszázad alatt kialakult „cigányzenét” – szemben a romantikus, az „erre születtek” és a „vérükben van a zene” típusú magyarázatokkal – a társadalmi igények és elvárások hívták életre és ezek formálják, alakítják a mai napig is. Ebből következőleg a több évszázaddal korábbi fogalom napjainkban már nem jelentheti ugyan azt, mint régen. A társadalmi változásokhoz igazodva a közönség zenei ízlése, a szabadidő eltöltéséhez, a szórakozáshoz kapcsolódó attitűdjeinek változásával a zenei stílusnak,

stílusoknak, valamint a zenészeknek is rugalmasan változniuk kellett, ha meg akarták őrizni legalább korlátozott mértékben az eddigi helyüket ebben a struktúrában. Ez a rugalmasság leginkább azok számára volt lehetséges, akik egyrészt generációkon átívelő módon olyan magas szintű zenei képzettségre tettek szert, amely révén a tudás más stílusokba történő transzformálása nem jelentett nagyobb nehézséget. Másrészt szükség volt a nyitott gondolkodásra, az előrelátásra, az alkalmazkodóképességre, amelyek lehetővé tették a változó társadalmi folyamatok időben történő felismerését és az új irányok megtalálását. A cigányzenészek jelentős része képes volt erre, rendelkezett az itt említett képességekkel, és valószínűleg ez lehetett az a tudás, ami miatt kialakult a mítosz, amely szerint a „vérükben van a zene”. Így évszázadokon keresztül nem csak meg tudta őrizni a romák egy kis csoportja a kivívott társadalmi ragját, hanem egyfajta társadalmi integrációs példát is mutattak a többiek számára. A több éve zajló előkészítő kutatás után ennek az integrációs mintázatnak a lényegét Kállai Ernő monografikus feldolgozásban szeretné megragadni.

4. Lokális integrációs mintázatok

A kutatás középpontjában az egy településen élő cigány közösség integrációs útja áll. Terveink szerint a „kiindulóponttól” – azaz leginkább 1893-tól – egy adott településen élő, meghatározott roma közösség évtizedeken keresztül változó interetnikus kapcsolata, azaz a magyar társadalomba történő integrációs útja, tapasztalatai állnak. Vizsgálódásunk kiterjed mindazon társadalmi jelenségekre, így a település gazdasági és társadalmi helyzetének változására, az oktatás infrastrukturális és egyéb változóira, szabályzóira, a roma közösség szerkezetének belső átalakulására, a településen és a roma közösségben meglévő mobilitási mintázatokra és mindazon területekre, amelyek az elmúlt másfél évszázad interetnikus együttélésének a befolyásoló elemi voltak és ezzel meghatározták a cigány emberek társadalmi integrációs lehetőségeit. A kutatás kialakításra kerülő interdiszciplináris módszertanával olyan ismeretekre tehetünk szert, amely a későbbiekben nem csak a tudományos megismerés új lehetőségeit villantja fel, hanem a társadalompolitikai tervezéshez is adhat segítséget.

5. A csereviszonyok és a megélhetés morális dimenziói városi peremhelyzetben

A posztoszocialista Kelet-Európa országaiban a civilizációs folyamat, vagy a felzárkózás helyi akadályainak keresése meghatározó volt az alávett csoportok megbélyegzésében a politikai diskurzus alakítói, a médiareprezentációk és a formálódó középosztályok részéről egyaránt. Bukarestnek az a marginalizált és etnikailag kevert roma és nem-roma román kerülete, ahol terepmunkámat végeztem, a város rossz hírű „cigánynegyedeként”, az „érdemtelen” és „civilizálatlan” népesség gyűjtőhelyeként ismert. A doktori disszertációból készülő könyv kézirata a megbélyegzés/stigmatizáció fogalmi apparátusát fejleszti tovább a vizsgálódás városi léptékét összekapcsolva a globális gazdaságban és az EU-ban zajló marginalizációval. A kézirat párhuzamosan vizsgálja a történelmileg kialakult városi egyenlőtlenségeket egy dél-kelet-európai metropoliszban, valamint a nyugat-európai államok és a posztoszocialista periféria egyenlőtlen viszonyait.

Legjobb publikációk az elmúlt 5 évből:

- Feischmidt Margit; Szombati Kristóf (2017): “Understanding the rise of the far right from a local perspective: Structural and cultural conditions of ethno-traditionalist inclusion and racial exclusion in rural Hungary”, *Identities*, 24(3): 313–331.
- Kállai Ernő (2018): A cigányok és a zene. A cigányzene és a zenész cigány fogalmának változása az elmúlt évszázadokban. *Belvedere Meridionale* 3. 120-140.
- Kállai Ernő (2019): *Akiket arcul csapott a valóság. A roma közösségeket segítő helyi programok és azok vezetői*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- Kovács Nóra (2020): Kínai-magyar párkapcsolatok Magyarországon: egy kvalitatív vizsgálat tapasztalatai *REGIO: KISEBBSÉG KULTÚRA POLITIKA TÁRSADALOM* 28 (4) pp. 108-132.
- Kovács Nóra (2018): Transnational Migrant Entrepreneurs' Childcare Practices from the Carers' Perspective: Chinese Children in Hungarian Homes In: Ducu Viorela et al. (2018): *Childhood and parenting in transnational settings*. Springer International Publishing, Cham, pp. 25-42.
- Kovács Nóra (2017): Methodological challenges of traditional and virtual anthropological fieldwork in migrant integration research: the case of Chinese-Hungarian interethnic partner relationships *ROMANIAN JOURNAL OF POPULATION STUDIES* 11 (1) pp. 35-58.
- Kovács Nóra (2016): Global migration and intermarriage in Chinese-Hungarian context In: Viorela Ducu. *Managing "Difference" in Eastern-European Transnational Families*. Peter Lang AG - European Academic Publishers, Bern, pp. 113-130.

- Pulay Gergő: Crises, Securitizations and the Europeanization of Roma representation. *INTERSECTIONS: East European Journal of Society and Politics* 4 (3): 180-192.
- Szombati Kristóf, Scheiring Gábor (2020): "From Neoliberal Disembedding to Authoritarian Re-Embedding: The Making of Illiberal Hegemony in Hungary", *International Sociology*, 35(6): 721–738.
- Szombati Kristóf (2018): *The Revolt of the Provinces. Anti-Gypsyism and Right-Wing Politics in Hungary*. Berghahn: New York & Oxford.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: TK belső forrás

KUTATÁSI ÖSSZEFOGLALÓ

Kutatási téma címe: **Oktatási reziliencia és etnicitás**

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: **Kisebbségi kompetenciák, oktatási, társadalmi reziliencia és integrációs mintázatok**

Kutatási egység neve: **TK Kisebbségkutató Intézet**

Kutatási téma bemutatása:

6. Az oktatási és társadalmi reziliencia vizsgálata multietnikus településeken

A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) által 2016-2021 között támogatott kutatás azt vizsgálja, hogy mitől lehet sikeres egy iskola. Az iskolai eredményeket ugyan nagymértékben a családi háttér határozza meg, de kérdés ugyanakkor, hogyan képesek a diákok az iskola külső és belső környezeti adottságaira építve sikeresek lenni. A reziliencia ezen jelensége a kutatás első szakaszában statisztikai eszköztárral lett vizsgálva, a második szakaszban pedig kvalitatív módszerekkel. A 2022-es év során a kutatásból készült tanulmányokat publikáljuk nemzetközi és hazai folyóiratokban, valamint tanulmánykötetben. A tanulmányok témája: iskolai esettanulmányok; romapedagógiák és a romák helye az iskolában; depopulációs narratívák, tapasztalatok és stratégiák falusi, gettósodó iskolákban.

7. Az egyházak növekvő szerepvállalása a közoktatásban és az oktatáspolitikában

A 2020 végén indult, az NKFIH által támogatott posztdoktori kutatás azt vizsgálja, hogy az egyházak növekvő oktatáspolitikai szerepvállalásával hogyan értelmeződik át az állam és a jóléti szolgáltatásokat igénybe vevő állampolgárok viszonya. Emellett kistérségi esettanulmányok segítségével elemzi, hogy hogyan alakult át a közoktatási rendszer és a minőségi oktatáshoz való hozzáférés három hátrányos helyzetű kistérségben. A 2010-es években az elismert egyházak nagy számban vettek át korábban önkormányzati illetve állami fenntartásban működő iskolákat. Ennek hatására mára az egyházak komoly tényezővé váltak a magyar oktatásügyben, és a korábbiaknál összetettebb tanügyi-gazgatási feladatokat látnak el. A 2022-es évben folytatódik a terepmunka, az eredmények konferenciákon való bemutatása. Az év során folyamatosan dolgozom nemzetközi publikációkon, az ősz folyamán pedig elkezdem a kutatás eredményeit feldolgozó könyv kéziratán dolgozni.

8. A 'Társadalmi mobilitás és etnicitás: Az iskolai sikeresség útjai, kimenetei és rejtett költségei'

Az NKFIH által támogatott kutatás elsőgenerációs roma és nem roma diplomások iskolai mobilitási útjait, félig strukturált narratív mélyinterjúk és etnográfiai módszer segítségével vizsgálva, arra keresi a választ, hogy vajon a diploma megszerzésével elért társadalmi pozíciónövekedés együtt jár-e társadalmi mobilitással, a mobilitás hogyan hat az érintettek személyes jólétére. Végül, azt is vizsgálja, hogy vannak-e különbségek roma és nem-roma elsőgenerációs diplomások mobilitási pályái között, és hogy lehet-e a roma diplomások esetében egy sajátos, ún. kisebbségi mobilitási útról beszélni. A kutatás keretében két tematikus folyóiratszámot tervezünk, angol nyelven és egy szerkesztett könyvet magyarul (a Gondolat Kiadónál) megjelentetni. A hároméves kutatási projektünkben arra keresünk választ, milyen különböző – az iskolai sikeresség révén elért - mobilitási utak azonosíthatók be az ún. első generációs diplomások esetében, illetve, hogy ezek a különböző mobilitási utak milyen eredményekkel és (ha egyáltalán) „rejtett költségekkel” járnak. Szisztematikusan elemezzük e mobilitási költségeket, azaz a társadalmi ugrás árát, és felfedjük azokat a faktorokat, amik együttállásával ez az ár minimálisra csökkenthető, egyfajta „reziliens mobilitási pálya” járható be. Az interszekcionalitás fogalmának segítségével elemezzük a társadalmi nem, az etnicitás (a roma kisebbséghez tartozás) és a kor (generáció) együttes, egymást erősítő hatását a mobilitás különféle típusú útjaira és árára. Mindemellett az iskolai mobilitás kimenetét is vizsgáljuk, különös tekintettel a foglalkozási státuszra, a munkaerőpiacon való integráltságra illetve a családi állapotra, gyerekvállalásra és a szubjektív jólét érzésére elsőgenerációs értelmiségi interjúalanyaink között.

9. Az iskola nem sziget. Az oktatási és társadalmi reziliencia vizsgálata multietnikus településeken

Az NKFIH 1204000 számú nemrégiben lezárt kutatás alaptézise az volt, az iskolák élete, működése szorosan összefonódik a tágabb intézményi és társadalmi környezetükkel. A kutatásunk multietnikus, roma-nem roma vegyes lakosságú településeken található általános iskolák és a helyi közösségek

kapcsolatát, kölcsönhatását, egymásrautaltságát vizsgálta. A kutatás során olyan sikeres általános iskolákat kerestünk fel, amelyek kiugró eredményeket értek el az alacsony szocioökoómiai háttérű tanulók oktatásában.

A kutatás a nemzetközi szakirodalom kérdésselvetéseihez az intézményi és közösségi reziliencia fogalmának tesztelésével és adaptálásával járul hozzá. A reziliens iskolák képesek esélyt adni a hátrányos helyzetű gyerekeknek, és tartósan magas hozzáadott értékű oktatást nyújtani. A reziliens közösségek a tágabb, kedvezőtlen gazdasági-társadalmi folyamatok ellenére képesek együttműködő, kohézív együttélési formát kialakítani, a közösségben fellelhető erőforrásokat a közösség javára mozgósítani.

A vegyes módszertanú kutatásunkban kvantitatív módszerek segítségével azonosítottuk a vizsgálandó iskolákat és településeket, majd kvalitatív módszertani eszközökkel (közösségtanulmány, iskolai esettanulmányok, egyéni és csoportinterjúk, közösségi hálózatok elemzése) vizsgáltuk a helyi iskola és a helyi közösség kölcsönös viszonyait. A kutatás lezárását követően egy kb. 20 ívnyi kézirat született, amelyet szeretnénk kötet formájában megejelntetni, illetve bizonyos helyszínekre visszamenni és a kvalittív kutatás bővíteni.

Legjobb publikációk az elmúlt 5 évből:

- **Durst Judit;** Bereményi Ábel: "I felt I arrived home": The Minority trajectory of mobility for first-in-family Hungarian Roma graduates. In: Maria, Manuela Mendes; Olga, Magano; Stefania, Toma (szerk.): *Social and Economic Vulnerability of Roma People. Key Factors for the Success and Continuity of Schooling Levels*. New York: Springer (2021), 229-249.
- Durst Judit: Out of the Frying Pan Into the Fire? From Municipal Lords to the Global Assembly Lines – Roma Experiences of Social Im/Mobility Through Migration From North Hungary. *INTERSECTIONS: EAST EUROPEAN JOURNAL OF SOCIETY AND POLITICS* 4: 3 pp. 4-28., 25 p. (2018)
- Gewirtz, Sharon; Maguire, Meg; Neumann Eszter; Towers Emma: What's wrong with 'deliverology'? Performance measurement, accountability and quality improvement in English secondary education, *JOURNAL OF EDUCATION POLICY* megjelenés előtt online first pp. 1-26., 26 p. (2020)
- Neumann Eszter: Setting by numbers: datafication processes and ability grouping in an English secondary school, *JOURNAL OF EDUCATION POLICY* 36:1 pp. 1-23., 23 p. (2021)
- Neumann Eszter; Gewirtz, Sharon; Maguire, Meg; Towers, Emma: Neoconservative education policy and the case of the English Baccalaureate, *JOURNAL OF CURRICULUM STUDIES* 52 : 5 pp. 702-719., 18 p. (2020)
- Neumann Eszter; Berényi Eszter: Roma tanulók a református általános iskolák rendszerében, *ISKOLAKULTÚRA: PEDAGÓGUSOK SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA* 29: 7 pp. 73-92., 20 p. (2019)
- Neumann Eszter; Mészáros György: From Public Education to National Public Upbringing. The Neoconservative Turn of Hungarian Education After 2010, In: Kenneth, Jones; Anna, Traianou (eds.): *Austerity and the Remaking of European Education*, London: Bloomsbury Publishing (2019) pp. 117-146., 30 p.
- Papp Z. Attila; Neumann Eszter: Education of Roma and Educational Resilience in Hungary, In: Mendes, Maria Manuela; Magano, Olga; Toma, Stefania (szerk.): *Social and Economic Vulnerability of Roma People. Key Factors for the Success and Continuity of Schooling Levels*. New York: Springer (2021) 253 p. pp. 79-95., 17 p.
- Papp Z. Attila: Trickster Logics in the Hungarian Dual-Citizenship Offer. *Nationalism and Ethnic Politics*; Vol. 23, 2017. Issue 1. 18-32. p.
- Papp Z. Attila; Szakolczai Árpád; Horváth Ágnes: Individualization as Depersonalization: Minority Studies and Political Anthropology; *Nationalism and Ethnic Politics*; Vol. 23, 2017. Issue 1: 1-17. p.

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: Az iskola nem sziget. Az oktatási és társadalmi reziliencia vizsgálata multietnikus településeken (NKFIH K120400, 2016-2021), Az egyházak növekvő szerepvállalása a közoktatásban és az oktatáspolitikában (NKFIH PD 134398, 2020-2023), Társadalmi mobilitás és etnicitás: Az iskolai sikeresség útjai, kimenetei és rejtett költségei' (NKFIH K125497, 2017-2021).

KUTATÁSI ÖSSZEFOGLALÓ

Kutatási téma címe: **Szolidaritás és mobilitás interetnikus térben**

Kapcsolódó téma a stratégiai koncepcióban: **Kisebbségi kompetenciák, oktatási, társadalmi reziliencia és integrációs mintázatok**

Kutatási egység neve: **TK Kisebbségkutató Intézet**

Kutatási téma bemutatása:

1. Szolidaritás és reziliencia a kulturális diverzitás és a transznacionális összefüggésében

A Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetében folyó korábbi szolidaritás témájú kutatásokhoz kapcsolódva vizsgálatot indítottunk annak felderítésére, hogy a COVID -19 járvány okozta válsághelyzetben a segítségnyújtásnak, a szolidaritásnak és a jótékony cselekvésnek milyen formái jelentek meg. Azok hogyan, milyen kapcsolatokra épülve, milyen intézményekbe ágyazódva szerveződtek meg. Mint korábbi kutatásainkban, most is foglalkozunk azzal, hogy milyen értelmezői munka és társadalmi diskurzusok kísérik a jótékonyt és a szolidaritás cselekvést. Vizsgáljuk, hogy milyen közösségi értékrendek és ideológiák jelennek meg a szolidaritás és a válság értelmezésében, egyéni és közösségi szintű megélésében. Célunk továbbá megérteni, hogy a szolidaritás cselekvők értelmezései hogyan illeszkednek a tágabb nyilvánosságba, illetve milyen hatással tudnak arra lenni.

Kutatásunk alapvető módszere a félig strukturált interjú. Az interjú vezérfonala négy tematikus egységet tartalmazott: az első a segítség megszervezésével és tapasztalataival, a második a segítségnyújtás előzményeivel, az elbeszélő korábbi önkéntes és fizetett munkájával, a harmadik a szolidaritás motivációival és a felelősség tágabb kérdéseivel, az utolsó a segítői élettörténettel és identitással volt kapcsolatos. Az interjúalanyok felkutatása és felkérése három hullámban történt. 52 félig strukturált interjú készült. Interjúalanyaink közül 27 nő, 25 férfi, 42 interjúalany kisebb- nagyobb csoport vezetője vagy koordinátora, 9 szervezethez kapcsolódó önkéntes, 8 önállóan végezte segítő tevékenységét cselekvő.

A kvalitatív kutatás anyagainak feldolgozása hat témában történik: a gondoskodás és az ápolás, a szociális ellátás, az oktatás, a gazdaság és a munka, illetve a kultúra területén megjelent segítő kezdeményezéseket értelmezzük. A tanulmányok a Regio c. folyóirat tematikus számaként jelennek meg. Két angol nyelvű tanulmány elkészítése, publikálása 2021-ben elkezdődik, de jelentős részben 2022-ben fog megtörténni. A megcélzott folyóiratok: European Societies és East European Journal on Politics, Society and Culture.

2. Kisebbségi magyarokra irányuló jótékonyosság Magyarországon

A kutatásban a jót cselekvés olyan fajtáit vizsgáljuk, amelyekben egy speciális értékrendszer, az etnikai/kulturális nemzet ideológiája központi szerepet játszik. Abból indulunk ki, hogy a cselekvők értelmezik a nemzeti ideológiát, és a többiekkel és a lokális tapasztalatokkal kölcsönhatásban hozzák létre a segítséget, a jót tevés közös jelentéseit és gyakorlatait. Hogyan alakulnak a szolidaritásról, a jót cselekvésről való elképzelések azokban a helyzetekben, amikor civil szereplők (egyének, csoportok, szervezetek) a szomszédos országokban élő magyar kisebbségi közösségek, kisebbségben élő egyének javát kívánja elősegíteni? Hogyan jönnek létre azok a civil cselekvések, amelyek e szándék alapján szerveződnek? Milyen következményei vannak e cselekvéseknek?

Hangsúlyosan vizsgáljuk, hogy a kisebbségi magyaroknak nyújtott jótékony segítség milyen tapasztalatokat szül a segítség címzettjeiben, illetve hogy a különböző közvetítők – mediátorok – milyen szerepet töltenek be a segítői folyamatok fenntartásában, átalakításában, formálásában. A kutatásban vizsgáljuk továbbá, hogy a személyesség, intimitás és gondoskodás hogyan jelenik meg a jótékonykodás interakcióiban: a jótékony szervezetek és programok hogyan konstruálják azt; milyen akadályok jelennek meg a működésben, és az érintett felek ezekre milyen válaszokat adnak.

A kutatás során Zakariás Ildikó e témában megírt disszertációjából indulunk ki, azt fejlesztjük tovább a Szolidaritás a későmodernitásban NKFIH kutatás (vezető kutató Sik Domonkos, ELTE TáTK) elméleti keretezése mentén. A tágabb kutatás a szolidaritás, a másoknak nyújtott segítség különböző ideológiáit, intézményeit, célcsoportjait és helyzeteit vizsgálja a késő-modernitás elméletek tükrében. A kutatás a szolidaritást osztályozza aszerint, hogy a segítség mennyiben kapcsolódik szenvedéstapasztalatokhoz; e szenvedéstapasztalatokat a segítőik hogyan ismerik fel; és ennek milyen következményei vannak a segítség dinamikájára, működésére.

3. Szolidaritás és mobilitás interetnikus vonatkozásai társadalmi mobilitási pályán levő roma identitású emberek elbeszéléseiben

A társadalmi szolidaritást nemcsak a növekvő strukturális különbségek teszik próbára, hanem a kulturális diverzitás is. Többen kutatták a közelmúltban, hogy a strukturálisan marginalizált csoportok elismerése és emancipációja miként érint más csoportokat. Hogyan kerülnek egymással szembe elismerésre vágyó kisebbségek és a társadalmi, gazdasági folyamatok etnikailag jelöletlen vesztesei? A kohézió, a felelősség és a szolidaritás kérdéseit még élesebben veti fel a migráció, a transznacionális mobilitás és keveredés. Egy korábbi elemzésünk logikáját követve a jótékony cselekvés és a szolidaritás elbeszélését meghatározó kétféle konstitutív stratégiát tesztelünk a roma – nem roma viszony interjú elbeszéléseiben. Az egyikben a támogatók/segítők és támogatottak azonossága áll az elbeszélés középpontjában (sameing), a történeti elbeszélés (elsősorban az üldöztetés emlékei révén), a társadalmi kategorizáció (kisebbségi vagy migráns önreprezentáció) és a segítettek (elsősorban perszonalizált) megjelenítése egyaránt az azonosságot támasztja alá és beszéli el. A második konstitutív stratégia a támogatók és támogatottak különbségéből indul ki, a szolidaritást pedig egy morális diskurzussal áthidalva legitimálja.

4. A szolidaritás új formái: közép- és kelet-európai bevándorlók a menekülteket támogató intézményekben Ausztriában

Az utóbbi évtizedben a harmadik országbeli bevándorlók legalizációjára vonatkozó közpolitikák Nyugat-Európában jelentősen átalakultak, a humanitárius kötelezettség legitimációs súlya csökkent, míg a bevándorlók munkavállalásának szempontja hangsúlyosabbá vált. E változások nyomán egy komplex intézményrendszer született, azzal a céllal, hogy a bevándorlók különféle csoportjait a munkaerőpiacra, annak munkaerőhiányos pozícióiba vezesse. Mindeközben e szervezetek, intézmények, projektek további munkaerő-szükségletet is létrehoztak. E munkahelyeket (pl. nyelvtanár, szociális munkás vagy közösségszervező pozíciókat) jelentős számban töltötték be olyanok, akik maguk is érintettek a nemzetközi vándorlás különböző formáiban – sokan közülük Közép- és Kelet-Európából érkeztek. A kutatás célja megvizsgálni, hogy a menekült- menedékkérő és más bevándorló kliensek, diákok és a támogatásukban, az őket segítő jóléti szolgáltatásokban dolgozó kelet- és közép-európai dolgozók között milyen viszonyok és személyes kapcsolatok alakulnak ki, és ezek a szolidaritás (vagy elutasítás) milyen új mintázataival kapcsolódnak össze. A kutatás szervesen épül egy korábbi vizsgálatra, amely Németországban dolgozó vagy önkénteskedő magyarok és a németországi menekültek kapcsolatát állította a középpontjába.

Legjobb publikációk az elmúlt 5 évből:

- Feischmidt Margit, Zakariás Ildikó: How Migration Experience Affects the Acceptance and Active Support of Refugees? Philanthropy and Paid Work of Hungarian Migrants in the German Immigrant Service. *JOURNAL OF IMMIGRANT AND REFUGEE STUDIES*, pp. 1-17., 17 p. (2020)
- Feischmidt Margit és Ildikó Zakariás Politics of Care and Compassion: Civic Help for Refugees and Its Political Implications in Hungary—A Mixed-Methods Approach. In: *Refugee Protection and Civil Society in Europe* Feischmidt M, Pries L, Cantat C, eds. Palgrave Macmillan, 2019, 59-99.
- Feischmidt Margit: Szolidaritás és társadalmi reflexió a menekültek önkéntes segítőinek elbeszéléseiben. *Socio.hu* 2018/1
- Zakariás Ildikó: Othering and Recognition: National Ideologies in Donor-Recipient Encounters in Hungarian Co-Ethnic Philanthropy, *Revue européenne des migrations internationales*, 2019/1 (Vol. 35), p. 215-237.
- Zakariás Ildikó: *Jótékony nemzet. Szolidaritás és hatalom a kisebbségi magyarok segítésében*, 2018, Budapest, Kalligram – Regio Könyvek.
- Zakariás Ildikó, Feischmidt Margit: Producing the nation through philanthropy: Legitimising coethnic and prorefugee civic action in Hungary. *NATIONS AND NATIONALISM*, 2020:1. pp. 1-18., 18 p. (2020).
- Sik Domonkos; Zakariás Ildikó: A szolidaritási mező – járvány idején, *SOCIO.HU: TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEMLE* 11 : 1 pp. 1-30. 30 p. (2021)

Rendelkezésre álló külső forrás, pályázati támogatás: A 2. kutatást az NKFIH 129138 támogatja (Kutatásvezető: Sik Domonkos, ELTE TáTK).